

Pesta. Ένα εναλλακτικό σχολείο

Κρυονέρι, Μάρτης 2016

Τα κείμενα της Rebecca Wild από το βιβλίο *Raising Curious, Creative, Confident Kids* μεταφράστηκαν από το Μικρό Δέντρο με σκοπό να συνοδεύσουν την προβολή της ταινίας «Pesta. Ένα εναλλακτικό σχολείο» των R. Riess και L. Wild. Η χρήση τους για κινηματικούς σκοπούς είναι ελεύθερη και η ενημέρωσή μας επιθυμητή.

<http://alliotikosxoleio.espivblogs.net/>
alliotikosxoleio@yahoo.gr

Περιεχόμενα

<i>Λίγα λόγια για τη Rebecca Wild</i>	3
<i>Πρόλογος</i>	4
<i>Κεφάλαιο 2 : Ο Κυρίαρχος Μύθος της Εκπαίδευσης</i>	6
<i>Κεφάλαιο 5 : Εκπαίδευση και συναίσθημα</i>	12
<i>Κεφάλαιο 7 : Ένα εναλλακτικό Δημοτικό Σχολείο</i>	31
<i>Κεφάλαιο 14 : Ελευθερία και Υπευθυνότητα</i>	40

Λίγα λόγια για τη Rebecca Wild

Η Rebecca Wild γεννήθηκε στην Γερμανία όπου και σπούδασε ως μουσικός και ως μοντεσσοριανή παιδαγωγός, όπως επίσης στην Νέα Υόρκη και το Πουέρτο Ρίκο. Το 1977 μετακόμισε στο Εκουαδόρ όπου μαζί με τον σύζυγο της, τον Mauricio ιδρύσανε το εναλλακτικό νηπιαγωγείο Pesta (εμπνευσμένο απο τον Pestalozzi) το οποίο αργότερα κάλυψε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης μέχρι τα 18 χρόνια. Στο Pesta δεν υπάρχει αναλυτικό πρόγραμμα αλλά τα παιδιά είναι ελεύθερα να ασχοληθούν με ότι τα ενδιαφέρει. Το περιβάλλον του σχολείου, όπως το περιγράφει η ίδια, περιέχει έναν πλούσιο εξωτερικό χώρο όπου τα παιδιά καλλιεργούν φυτά, φροντίζουν τα ζώα και παίζουν κινητικά παιχνίδια. Ο εσωτερικός χώρος περιέχει τα μοντεσσοριανά υλικά για την καθημερινή ζωή, την γλώσσα τα μαθηματικά και την καλλιέργεια των αισθήσεων όπως επίσης και μία πλούσια γωνιά για συμβολικό παιχνίδι. Επίσης διαθέτει χώρο για καλλιτεχνικές δραστηριότητες και προετοιμασία φαγητού.

Ο ρόλος της δασκάλας είναι διακριτικός και υποστηρικτικός. Η κάλυψη των συναισθηματικών αναγκών των παιδιών αποτελεί την προτεραιότητα τους και η δράση τους καθοδηγείται απο την πίστη ότι κάθε παιδί μπορεί να βρεί μέσα σε ένα ελεύθερο και πλούσιο σε ερεθίσματα περιβάλλον, τα εργαλεία που χρειάζεται για την ανάπτυξη του.

Το Pesta αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για πολλά εναλλακτικά σχολεία στον κόσμο και η Rebecca Wild έγραψε πολλά παιδαγωγικά βιβλία εκ των οποίων το πιο γνωστό είναι το "Raising Curious, Creative, Confident Kids".

Η ίδια άσκησε δριμεία κριτική στο υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα και προσπάθησε να δημιουργήσει ένα εναλλακτικό εκπαιδευτικό περιβάλλον το οποίο θα καλύπτει τις προσωπικές-εσωτερικές ανάγκες παιδιών και ενηλίκων ενώ ταυτόχρονα θα ανταποκρίνεται και στις ανάγκες του ευρύτερου περιβάλλοντος. Η ανάγνωση των βιβλίων της Μαρίας Μοντεσσόρι αποτέλεσε για την Rebecca την "πέτρα που έπεσε στην λίμνη" και πυροδότησε την έναρξη μιας ολόκληρης παιδαγωγικής δουλειάς και έρευνας. Με τα πέρασμα των χρόνων οι δάσκαλοι και οι δασκάλες στο σχολείο Pesta εισήγαγαν στοιχεία και άλλων παιδαγωγικών μεθόδων πάντα έχοντας σαν γνώμονα τις ανάγκες των παιδιών αλλά και την ανάγκη των ίδιων να είναι αυθεντικοί-ες στις σχέσεις τους με αυτά.

Πρόλογος

Όταν ξεκινήσαμε να διαβάζουμε το βιβλίο της ρεμπέκα γουάιλντ ενθουσιαστήκαμε από τη βιωματική της αφήγηση και από τα πόσα κοινά μπορούσαμε να εντοπίσουμε με τη δική μας καθημερινότητα με τα παιδιά στο Μικρό Δέντρο. Ήδη από τη δεύτερη παράγραφο του βιβλίου γίνεται κατανοητός για εμάς, ο κοινός μας τόπος:

Πίσω μας είχαμε αφήσει πέντε πολυάσχολα χρόνια δουλειάς. Η κατασκευή ενός εναλλακτικού σχολείου, η λάμψη νέων μονοπατιών και η ρουτίνα της μέρα-με τη-μέρα δράσης είχαν εξαντλήσει τις δυνάμεις μας όπως ποτέ άλλοτε. Το ενεργό σύστημα απαιτεί υψηλό βαθμό προετοιμασίας, μία ανεξάντλητη ικανότητα τάσης προς το καινούριο και το συνεχώς ανακαλυπτόμενο, την παρραγωγή, τη συλλογή, την οργάνωση και την διατήρηση των υλικών. Οι μέρες μοιάζουν να είναι μικρές και δεν υπάρχουν αρκετά χέρια για να συνειδητοποιήσουν τις μυριάδες ιδέες που συχνά μας έρχονται στο κεφάλι ανά στιγμές, την ώρα που δουλεύουμε με τα παιδιά. Κατά τη διάρκεια αυτών των τελευταίων χρόνων, ένιωθα ότι θέλω να καταγράψω και να μοιραστώ κάποιες εμπειρίες από των πλουτο παρατήρησης που κάναμε στα «ελεύθερα» παιδιά. Αλλά αυτό το πρότζεκτ συνέχιζε να μένει στο ράφι και προτεραιότητα έπαιρναν πιο σοβαρά θέματα : συζητήσεις με τους γονείς, συναντήσεις με τους δασκάλους, μαθήματα με τους δασκάλους, τους γονείς και μαθητές από διαφορετικούς επιστημονικούς κλάδους, συζητήσεις με ομάδες Ινδιάνων από διάφορα μέρη της χώρας ή με το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού – μία ατελείωτη λίστα δραστηριοτήτων έμμεσα ή άμεσα συνδεδεμένων με το σχολείο, που απορροφούσε τα απογεύματά μας, τα βράδια και τα σαββατοκύριακα.¹

Ακόμη, μπορούμε να εντοπίσουμε κοινούς τόπους στις αναφορές τις και στην μοναδικότητα του κάθε σχολείου που θέλει να υπερασπιστεί. Έτσι, αποφασίσαμε να καταπιαστούμε με τη μετάφραση κεφαλαίων αυτού του βιβλίου, για να συνοδεύσει την προβολή της ταινίας.

Στο κεφάλαιο δύο, «ο κυρίαρχος εκπαιδευτικός μύθος», η Ρεμπέκα Γουάιλντ κάνει κριτική στο υποχρεωτικό εκπαιδευτικό σύστημα. Μιλάει για το μύθο της εκπαίδευσης, που υπόσχεται τόσα πολλά, για το ιδιωτικό σχολείο που υπόσχεται ακόμα περισσότερο και για όλους αυτούς που απαρτίζουν το Σχολείο και ακολουθούν το σύστημα πιστά, αναπαράγοντας τη γραφειοκρατία, την υποταγή, την πειθάρχηση και την ομοιομορφία.

---

¹ *Raising Curious, Creative, Confident Kids. The Pestalozzi Experiment in Child-Based Education*, Rebecca Wild, σελ.2 (Μεταφρασμένο απόσπασμα από το Μικρό Δέντρο)

Στο κεφάλαιο πέντε, «εκπαίδευση και συναίσθημα» η ρεμπέκα γουάιλντ κάνει μία εισαγωγή για το κύτταρο και την εξέλιξή του για να φτάσει στη λειτουργία του ανθρώπινου εγκεφάλου. Δεδομένου ότι δεν είμαστε νευρολόγοι με χαρτί ή έχουμε μελετήσει νευρολογία, βρίσκουμε ότι αυτή η αφήγηση είναι πολύ κοντά στις γνώσεις μας, στο βίωμά μας και στην πίστη μας στην εξέλιξη και ανάπτυξη των ειδών. Όμως, η συνέχεια στο κεφάλαιο είναι συνδεδεμένη με την επιστήμη της ψυχολογίας και της ψυχανάλυσης. Όσο και αν ταυτιζόμαστε με τις σκέψεις της συγγραφέα, σε καμία περίπτωση δεν επιθυμούμε ή επιδιώκουμε να ερμηνεύσουμε και να διατυπώσουμε κανόνες και γενικότητες, που έχουν τις ρίζες τους στον φρουδισμό ή και σε άλλους ειδικούς ψυχολόγους-ψυχιάτρους-ψυχαναλυτές. Όπως υποστήριζε ο Michel Lobrot:

Η λέξη «ερμηνεία» δεν πρέπει να εννοείται με την έννοια του εξηγώ, καταλαβαίνω, αιτιολογώ, που είναι η συνηθισμένη της έννοια, αλλά με την έννοια του μεταφράζω. Η ερμηνεία, όπως την εννοεί ο Φρόντ, είναι μια διεργασία μετάφρασης. Συνίσταται στο να θεωρούμε ότι ένα δεδομένο ψυχολογικό περιεχόμενο, για παράδειγμα ένα όνειρο, μία επιθυμία, μία φαντασίωση, ένα σχέδιο, μία γνώμη, που εμφανίζεται στο ίδιο το άτομο με ένα συγκεκριμένο τρόπο ή κάτω από μία συγκεκριμένη μορφή, δεν είναι στην πραγματικότητα αυτό που φαίνεται ότι είναι. Είναι στην ουσία άλλο πράγμα, κάτι που μόνο ένας εξωτερικός ερμηνευτής, κάποιος ορκωτός μεταφραστής, ειδικευμένος στην τέχνη της ερμηνείας, είναι ικανός να του αποδώσει την πραγματική του σημασία.²

Η ερμηνεία είναι προδοσία. Προδοσία της εμπιστοσύνης που δείχνουν τα παιδιά και οι γονείς απέναντι στην φερόμενη ως ειδικό. Έτσι, μπορούμε να παρατηρούμε συμπεριφορές σε εμάς τις ίδιες, στους γονείς και στα παιδιά που απαρτίζουν τη δική μας παιδαγωγική κοινότητα, να προβληματιζόμαστε, να αναρωτιόμαστε, να κουβεντιάζουμε, αλλά να μην καταχωρούμε ταμπέλες με βάση την ερμηνεία: θύτης, θύμα, νευρωτικός, νορμάλ, επιθετικός κ.ο.κ. Βρισκόμαστε στη θέση που βρισκόμαστε για να συνοδεύουμε τα άτομα και τις εαυτές μας προς την ελευθερία, όχι για να παρεμβαίνουμε και να σοφρωνίζουμε με βάση τον κανόνα. Είμαστε άλλωστε λάτρεις των εξαιρέσεων και όχι του νόμου, του κατά περίπτωση και όχι της πειθάρχησης...

Στο κεφάλαιο επτά. «ένα εναλλακτικό δημοτικό σχολείο», περιγράφει τις ανάγκες που γέννησαν το δημοτικό σχολείο και το πώς το έφτιαξαν. Τον όρκο που έδωσαν από κοινού γονείς και δάσκαλοι να μελετήσουν την παιδαγωγική τέχνη και την ιστορία της.

Κι έτσι φτάνουμε στο κεφάλαιο δεκατέσσερα, «ελευθερία και υπευθυνότητα». Εδώ προσπαθεί να περιγράψει την φυσικότητα με την οποία μπορεί να προκύπτει και να συνυπάρχει η ατομική ελευθερία με την υπευθυνότητα απέναντι στην

---

² Αντι-Φρόντ, Michel Lobrot, μτφ. Μίκα Γκριτζάλα, εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα 1999, σελ.30

κοινότητα. Η υπευθυνότητα και τα όρια της ατομικής ελευθερίας δεν τίθενται ως απαράβατοι κανόνες που πρέπει να γνωρίζει και να σέβεται το άτομο, αλλά σαν το αίσθημα σεβασμού που ταυτόχρονα καλλιεργείται σε ένα ελεύθερο περιβάλλον (ή ένα περιβάλλον που έχει την τάση να απελευθερώνεται).

2. Ο Κυρίαρχος Μύθος της Εκπαίδευσης

Στο βιβλίο του *Celebration of Awareness*, ο Ιβάν Ίλιτς μιλά για ένα μύθο της εκπαίδευσης που υπηρετούμε για διακόσια χρόνια με έναν τρόπο που προσμοιάζει πολύ με πρόστιμο δικαστηρίου για υπόθεση ιερής αγελάδας. Στο Εκουαδόρ αυτός ο μύθος μόλις έφτασε σε πλήρη άνθιση.

Ανά τακτά χρονικά διαστήματα, οι εφημερίδες είναι γεμάτες από άρθρα σχετικά με την «δραματική αποτυχία του εκπαιδευτικού συστήματος». Αναφέρονται στο γεγονός πως μόνο το περίπου 27% των παιδιών που ξεκινούν το σχολείο αποφοιτούν από το εξαετές πρόγραμμα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Αυτή η καταστροφική κατάσταση αποδίδεται στις υπερπλήρεις αίθουσες διδασκαλίας, στην ελλιπή κατάρτιση των εκπαιδευτικών, και – μια στο τόσο- σε ένα ακατάλληλο εκπαιδευτικό σύστημα επίσης. Τέτοια άρθρα συχνά ξοδεύουν σελίδες επί σελίδων, οδυρόμενα πως ακόμη και οι απόφοιτοι γυμνασίου φαίνεται να καταλαβαίνουν πολύ λίγα από όσα το σχολείο προσπάθησε να τους διδάξει για τη χρονική περίοδο των τουλάχιστον δώδεκα χρόνων καθημερινής παρουσίας. Εκτός από αυτά τα παράπονα, και μερικά άλλα, δε θα έπρεπε να τολμήσουμε να αμφιβάλλουμε πως το σχολείο - ή με μεγαλύτερη ακρίβεια - η παρουσία στο σχολείο είναι ο μόνος δρόμος για κοινωνική αναγνώριση, οικονομική επιτυχία, υπηρεσία προς την πατρίδα, και τελευταίο αλλά όχι λιγότερο σημαντικό, αυτοπραγμάτωση.

Ο νόμος προβλέπει παρουσία στην υποχρεωτική εκπαίδευση. Σε παλιότερους καιρούς αυτό σήμαινε έξι χρόνια. Τώρα έχει αυξηθεί σε μια περίοδο εννέα χρόνων. Τα τελευταία τρία χρόνια, από το 1979, το νηπιαγωγείο είναι υποχρεωτικό για πεντάχρονα παιδιά. Όπως και να έχει, στην Ριχίτσα, την επαρχία με τα ψηλότερα ποσοστά ανάπτυξης όπου βρίσκεται και το Κίτο, στη μεγαλύτερη περιφέρεια και πρωτεύουσα της χώρας, υπήρχαν μόνο εκατό ανεπαρκώς καταρτισμένοι νηπιαγωγοί την εποχή που πέρασε ο νόμος. Το ποσοστό αυτό είναι πολύ λιγότερο ευνοϊκό σε άλλες επαρχίες της χώρας, καθώς τα μεγαλύτερα πολιτισμικά πλεονεκτήματα έχουν ήδη εγγενώς συγκεντρωθεί στην πρωτεύουσα.

Η νομοθεσία της χώρας είναι εντελώς εχθρική προς τις ευκαιρίες που υπάρχουν στην πραγματικότητα για να αποκτήσεις ένα απολυτήριο γυμνασίου. Ο αγροτικός πληθυσμός είναι ο πρώτος που εγκαταλείπει από το πεζοδρόμιο την κούρσα για αυτό το πολυπόθητο πιστοποιητικό. Τα μεγαλύτερα νούμερα παραίτησης τα συναντάμε στα χωριά. Στα δημόσια σχολεία των κωμοπόλεων και των πόλεων, γίνονται μάχες για να κερδηθεί η είσοδος σε μια τάξη, και όταν επιτέλους αυτή η θέση κατακτηθεί, το τελευταίο που θέλει κάποιος είναι να ρισκάρει να τη χάσει εξαιτίας ανάρμοστης συμπεριφοράς. Είναι μια τέχνη από μόνη της να κερδίσεις μια θέση σε ένα από τα αναγνωρισμένου κύρους ιδιωτικά σχολεία, τα οποία προστατεύουν τους εαυτούς τους με ποικίλα μέσα από τους/τις ανεπιθύμητους/ες μαθητές/τριες. Η επιλογή γίνεται με κριτήρια κοινωνικού status, με μέσα επιρροής και υψηλά δίδακτρα, καθώς και με διόλου ευκαταφρόνητα επενδυτικά ποσά που «ζητούνται» από τους γονείς, ψυχολογικά τεστ, και την απαίτηση για απόλυτα τέλεια συμπεριφορά.

Κανείς δε θέλει να χαθούν αυτά τα προνόμια άπαξ και κερδηθούν, και έτσι μεγάλες θυσίες γίνονται για μια αναγνωρισμένη σχολική εκπαίδευση: στα αγροτικά σχολεία αυτό περιλαμβάνει μεγάλες αποστάσεις με τα πόδια για τα παιδιά όπως και τη συνήθη συνεισφορά αγροτικών προϊόντων στους δασκάλους, και στα αστικά κέντρα σημαίνει μεγάλες αποστάσεις με το λεωφορείο. Στην επονομαζόμενη Ημέρα του Δασκάλου που γιορτάζεται στο Εκουαδόρ, σε ονομαστικές γιορτές και γενέθλια, στα Χριστούγεννα και λίγο πριν δοθούν οι έλεγχοι, τα ακριβά δώρα είναι ο κανόνας. Στα αναγνωρισμένα σχολεία, μεγάλη σημασία δίνεται στην παρουσία των γονιών με εκλεπτυσμένη φορεσιά στα κοινωνικά events, η συμμετοχή τους στην οργάνωση bazaar για να συγκεντρωθούν χρήματα για τη βελτίωση του κήπου ή για εξοπλισμό και πάει λέγοντας, καθώς και η τακτική επικοινωνία τους με δασκάλους και σχολικούς ψυχολόγους ώστε να πληροφορούνται για τα παιδιά τους από αυτούς τους ειδικούς. Εκπληρώνοντας αυτή την ιδανική γονική συμπεριφορά, οι γονείς μπορούν να γλυτώσουν τα παιδιά τους από κάποια βάσανα. Πιο σημαντικό είναι πως πιστοποιούν ξανά και ξανά αυτήν την απόλυτη και απεριόριστη εμπιστοσύνη τους στα υψηλόμισθα αυτά ιδρύματα σε θέματα ανατροφής και εκπαίδευσης.

Είναι άγραφος νόμος πως το σχολείο είναι η υστάτη στιγμή κρίσης για τα παιδιά και πως μόνο αυτό κατέχει το αποκλειστικό δικαίωμα της τέλει εκπαίδευσης. Οι γονείς συχνά υπογράφουν πως θα χρησιμοποιήσουν τη δική τους εξουσία ώστε να

υποστηρίζουν το σχολείο και τους υψηλούς στόχους του. Πρακτικά, αυτό που παρατηρούμε στους γονείς είναι ότι συχνά νιώθουν υπεύθυνοι για τα «μαθήματα» των παιδιών τους. Συχνά τα βοηθούν μεχρι αργά το βράδυ έτσι ώστε να είναι τέλεια, όπως θέλουν και ο δάσκαλος να ικανοποιηθεί με την εργασία την επόμενη ημέρα. Έτσι, όπως είναι αυτονόητο, η ατμόσφαιρα στο σπίτι είναι συχνά τεταμένη, αλλά δεν υπάρχει ποτέ η παραμικρή αμφιβολία πως τα παιδιά έχουν την πλήρη ευθύνη για αυτή την κατάσταση. Ακόμη και οι πιο τρυφεροί γονείς τείνουν να κατηγορούν τα παιδιά τους για την ανικανότητα διαχείρισης των σχολικών εργασιών τους. Μόνο ένα πολύ μικρό ποσοστό γονιών τρέφει κάποια αμφιβολία για το αν όλη αυτή η βιασύνη και το γράψιμο έχουν τελικά κάποιο νόημα. Και αν το κάνουν, τέτοιες αμφιβολίες παραμερίζονται με την παρατήρηση «η ζωή δεν είναι πάντα στρωμένη με ροδοπέταλα και είναι καλύτερο για τα παιδιά να συνηθίσουν στην πειθαρχία και τη σκληρή ζωή από νωρίς». Στο Εκουαδόρ το εξωτερικό σύμβολο της τάξης, της πειθαρχίας και του δεσμού με ένα συγκεκριμένο εκπαιδευτικό ίδρυμα, είναι η σχολική στολή. Τα παιδιά συχνά τη μισούν από ένα διάστημα και μετά. Και ποιος δε θα μισούσε, το να φορά τα ίδια χρώματα και το ίδιο στυλ τη μια μέρα μετά την άλλη, χρόνος μπαίνει χρόνος βγαίνει; Από την άλλη, είναι ένα σημαντικό σύμβολο της θέσης των μαθητών στα αναγνωρισμένα σχολεία, τουλάχιστον στην αρχή, και δεν τους είναι απεχθές να εμφανίζονται με τη στολή και στους δημόσιους χώρους. Όλα τα σχολεία αποδίδουν μεγάλη σημασία σε μια σωστή και πλήρη ομοιομορφία κάθε μέρα. Κάθε μέρα δίνονται παρελάσεις, με σημεία ελέγχου για να δουν αν ένα ζευγάρι καφέ παπούτσια αντί για μαύρα ή αν το λάθος χρώμα στις κάλτσες υποβιβάζει την Τιμή του σχολείου. Επιπλέον, τα καλύτερα σχολεία διακρίνουν τις στολές σε καθημερινές και επίσημες. Αλλά ακόμη και στα πιο επαρχιακά σχολεία, μια στολή, αν και απλή, είναι απολύτως απαραίτητη για να δημιουργηθεί το κατάλληλο πλαίσιο αξιοπρέπειας ώστε να μάθεις τα βασικά. Μεγάλοι καθημερινοί έλεγχοι γίνονται για να διαπιστωθεί αν τα μαλλιά έχουν χτενιστεί, τα μαντίλια έχουν σιδερωθεί, τα πουκάμισα έχουν κολλαριστεί, τα παπούτσια έχουν γυαλιστεί. Σε μερικές περιπτώσεις τα παιδιά είναι υποχρεωμένα να στέκονται μπροστά σε ολόκληρη της τάξη ενώ ο δάσκαλος ελέγχει τα εσώρουχα τους.

Η πίστη στη δύναμη της θεσμικής εκπαίδευσης είναι σχεδόν και με όλους τους πρακτικούς στόχους, ακλόνητη από την πλευρά των ενηλίκων, και για αυτό συστηματικά μεταδίδεται στη νέα γενιά. Και αν υπάρχουν ακόμη αμφιβολίες, το ακόλουθο επιχείρημα είναι αναπόφευκτο «μπορώ να δω στη δική μου περίπτωση πόσο καλό μου έκανε το σχολείο. Κοίτα με, εξελίχτηκα μια χαρά.»

Μόλις πρόσφατα μια μητέρα πήρε τον τετράχρονο γιο της από το νηπιαγωγείο μας. Κατά τη γνώμη της είχε έρθει η ώρα τώρα για το αγόρι να προετοιμαστεί για τις εισαγωγικές εξετάσεις σε ένα από τα πιο αναγνωρισμένα σχολεία του Κίτο. Αλλιώς θα ρισκάριζε τη θέση του εκεί. Παραπονέθηκε πως ο γιος της ήταν ήδη μαζί μας από πολύ πριν την ηλικία του νηπιαγωγείου: είχε ήδη μάθει κάποια γράμματα της αλφαβήτου και την ίδια στιγμή μπορούσε να μετρά μεχρι το είκοσι. Το ελεύθερο σύστημα του είχε κάνει προφανώς μεγάλη ζημιά όπως μας είπε: τώρα ήθελε μόνο να παίζει και να μη μαθαίνει τίποτα. Ιδιαίτερα σκανδαλώδης, έτσι της φαινόταν, ήταν η μεγάλη του αγάπη για την άμμο και το νερό. Και αυτό δεν είναι ένα μεμονωμένο περιστατικό - απεικονίζει κατ' εξοχήν τον ευρέως διαδεδομένο φόβο του να χαθεί η σύνδεση κάποιου με το θαύμα της εκπαίδευσης.

Ας ρίξουμε μια πιο προσεκτική ματιά σε αυτό το μύθο: τι κρύβεται πίσω του? Ποιός είναι ο αληθινός σκοπός που κρύβεται πίσω από τη βιασύνη, την πίεση να αποκτήσεις ανώτερη γνώση, ανώτερη ηθική και κουλτούρα; Σε αυτή τη χώρα βιώνουμε τροποποιήσεις και βελτιώσεις στο πρόγραμμα σπουδών, αλλαγές επί αλλαγών στο πλάνο εκπαίδευσης: διαβουλευσεις με ξένους εμπειρογνώμονες, διαβίου εκπαίδευση των δασκάλων, νέα εγχειρίδια και στατιστικές τυπώνονται, και νέα πρότυπα σχολεία με μεθόδους πρωτοφανείς εγκαινιάζονται με λαμπρές τελετές. Ωστόσο η κρυμμένη ουσία παραμένει ανέγγιχτη. Είναι τριπλή και δεν περιέχει καμία αντίφαση: το σχολείο εκπαιδεύει τα παιδιά μας να είναι υπάκουα (πρέπει να ξέρεις πως κάποιος ξέρει καλύτερα από σένα τι, πως, πότε και πόσο πρέπει να μάθεις), εκπαιδεύει στην ακρίβεια, και εκπαιδεύει τα παιδιά στο να δουλεύουν από συνήθεια. Για τα κενά στη γνώση, μπορούν να βρεθούν λύσεις: διδασκαλία ή η δυνατότητα να βελτιώσεις το βαθμό ενός κακού γραπτού με ένα καλό βαθμό στα προφορικά. Αλλά ένα παιδί που δε δείχνει με τη συμπεριφορά του ότι είναι έτοιμο να προσαρμοστεί και να ταιριάξει σύντομα θα πεταχτεί έξω από ένα σχολείο στο Εκουαδόρ (ή αλλού).

Τελευταία, γίνονται πολλές κουβέντες και πολλά γράφονται σχετικά με το γεγονός πως η εκπαιδευτικές μέθοδοι είναι όντως απαρχαιωμένες, πως υπαγορεύονται τόσα που θα μπορούσαν να κατακτηθούν με τα μέσα ενός καλύτερου παιδαγωγικού συστήματος, πως ο βασικός στόχος παραμένει δυστυχώς η μάθηση από συνήθεια και η απάντηση σε προφορικές ερωτήσεις στην υλη που μαθαίνεται με αυτόν τον τρόπο. Αλλά κανείς δεν τολμά να αντιμετωπίσει ευθέως έναν

δάσκαλο που χρησιμοποιεί αυτές τις απαρχαιωμένες μεθόδους. Για την ακρίβεια, τα παιδιά παρακαλούν τους γονείς που εξεγείρονται ενάντια σε αυτό που νιώθουν πως είναι μια παράλογη εργασία για το σπίτι: «Μη μιλήσεις στο δάσκαλο - ο δάσκαλος θα μου συμπεριφέρεται ακόμη χειρότερα μετά!». Και έτσι ο μύθος μιας «καλής σχολικής εκπαίδευσης» παραμένει πιο περίεργος κι από την απτή απόδειξη του αντιθέτου. Ποιός θα τολμούσε να τραυματίσει μια ιερή αγελάδα;

Ποιες είναι οι φανερές συνέπειες αυτής της κατάστασης; Παιδιά του νηπιαγωγείου αρχίζουν να επιδεικνύουν τα σημάδια που περιέγραψε με πολλαπλές φόρμες ο πρωτοπόρος της εκπαίδευσης στο σπίτι, John Holt: οι «εξυπνάκηδες» μαθαίνουν όλα τα κόλπα που τους εξυπηρετούν ώστε να δίνουν στους ενήλικες - δασκάλους και γονείς - την εντύπωση της εκπαιδευτικής επιτυχίας. Ένα νοήμων δεκάχρονο κορίτσι που ήρθε σε εμάς μισό χρόνο πριν από ένα αναγνωρισμένο Κολομβιανό σχολείο το έθεσε ως εξής: «όλοι οι δάσκαλοι πίστευαν πως ήμουν καλή στην αριθμητική, και το πίστευα κι εγώ λίγο, επειδή είχα καλούς βαθμούς. Αλλά τώρα ξέρω ότι δεν είχα πραγματικά καταλάβει τίποτα τότε. Επειδή υπολογίζω τα πάντα τώρα χρησιμοποιώντας υλικά και βλέπω όταν καταλαβαίνω κάτι».

Αυτοί/ες που μαθαίνουν γρηγορότερα να χειρίζονται λέξεις, μαθηματικά σύμβολα και λογικά συμπεράσματα είναι αυτοί/ες που θα χαίρουν μεγαλύτερης αναγνώρισης και προσοχής. Τα πιο ευαίσθητα παιδιά αισθάνονται κατά κάποιο τρόπο εξαπατημένα, ακόμη και προδομένα, και πράγματι, αργά ή γρήγορα κάποιος θα πρέπει να πληρώσει για αυτή την εξαπάτηση. Ωστόσο, η εξωτερική φιλοτιμία για γνώση, που πολύ συχνά δεν είναι πραγματική γνώση, τις περισσότερες φορές κυριαρχεί πάνω στο εκλεπτυσμένο συναίσθημα να ξέρεις ότι κάποιος δεν ξέρει το ένα ή το άλλο.

Κάποια παιδιά - συχνά αυτά με την πιο ειλικρινή φύση ή τα πιο αδύναμα συναισθηματικά - χάνουν την κούρσα από νωρίς. Και εφόσον δεν υπάρχουν καθόλου, ή σχεδόν καθόλου, εναλλακτικά εκπαιδευτικά μονοπάτια στο Εκουαδόρ, πολλά απλώς εξαφανίζονται από το γενικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Άλλα βιώνουν μια οδυνηρή αλλοτρίωση της προσωπικότητάς τους, συνηθίζουν να ζουν μέσα σε μια κατάσταση φόβου και αρχίζουν να μισούν οποιαδήποτε μορφή μάθησης. Κάποιοι αρχίζουν να τραυλίζουν, άλλες βρέχουν το κρεβάτι τους ή υποφέρουν από πονοκεφάλους και έλκος στομάχου. Πολλοί στρέφονται στα ναρκωτικά.

Όταν ο μεγαλύτερος γιος μας, στην ηλικία των δώδεκα έδειξε ξεκάθαρα σημάδια προσωπικής ανασφάλειας και μια σχολική νεύρωση (ήταν η εποχή που του συμπεριφερόταν με το μέγιστο κυνισμό, σε ένα πολύ αναγνωρισμένο σχολείο του Κίτο, όπου ένας δάσκαλός του, θεωρούσε ότι μόνο οι μισοί μαθητές μπορούσαν διανοητικά να παρακολουθήσουν το μάθημά του), του παρείχαμε μέγιστη ασφάλεια στο σπίτι, λέγοντάς του πως μπορούσε να παρατήσει το σχολείο χωρίς φόβο, σε περίπτωση που το αποφάσιζε. Κάτι που για την ακρίβεια και έπραξε - για πάνω από ένα χρόνο. Σε αυτό το χρονικό διάστημα επανέκτησε την αυτοπεποίθησή του: τον ενδιέφερε ότι γινόταν στον κόσμο και αποφάσισε να γυρίσει στο σχολείο για να πάρει το απολυτήριό του.

Οι μακροπρόθεσμες συνέπειες του εκπαιδευτικού συστήματος του Εκουαδόρ είναι επιζήμιες, όχι μόνο για το άτομο, αλλά και για ολόκληρη τη χώρα. Δημιουργεί τις σωστές συνθήκες για μια τερατώδη γραφειοκρατία που δίνει δουλειά σε όλους αυτούς που μπορούν να λύσουν όλα τα προβλήματα με μέσα τις λέξεις και τα χαρτιά και τα μολύβια, πιο σύγχρονα με τους υπολογιστές, ακόμη και αν, εργαζόμενοι έτσι, δημιουργούν επιπρόσθετα και πιο δύσκολα προβλήματα. Η ευρέως διαδεδομένη προσωπική ματαιώση οδηγεί επίσης στο είδος της καταναλωτικής κοινωνίας που βαραίνει μια χώρα, όπως το Εκουαδόρ, που ήδη υποφέρει από τα προβλήματά του και από αυτά που του προκαλούν ξένες δυνάμεις. Αλλά τί είδους εκπαίδευση θα θέλαμε να έχουμε σε μια χώρα όπως το Εκουαδόρ; Έχοντας στο νου πως είναι μια χώρα που αποπειράται να ανοίξει νέες πόρτες για τον εαυτό της, αλλά παράλληλα βρίσκεται στον κίνδυνο να πιαστεί ανάμεσα σε αξίες του παρελθόντος και του σήμερα, σε αξίες δικές της και ξένων χωρών, θα θέλαμε τα παιδιά μας να έρθουν σε επαφή όχι μόνο με υπέροχες λέξεις, αλλά και με την απτή πραγματικότητα. Θα θέλαμε να γίνουν άνθρωποι που τολμούν να πάρουν αποφάσεις, ακόμη και όταν όλες οι πιθανές εναλλακτικές αντιφάσκουν τις γενικώς αποδεκτές προσδοκίες.

Στο *Αναμνήσεις, Σκέψεις, Όνειρα*, ο Κ.Γ. Γιουνγκ δίνει μια αξιολόγηση της κατάστασής μας με τα παρακάτω λόγια: Σαν κανόνας πάντως, το άτομο είναι τόσο αναίσθητο που αποτυγχάνει καθ'ολοκληρίαν να δει τις ικανότητες του για απόφαση. Αντίθετα, συνεχώς και εναγωνίως ψάχνει γύρω του για εξωτερικούς κανόνες και ρυθμίσεις που θα τον καθοδηγήσουν μέσα στη σύγχυση του. Εκτός από τη γενική ανθρώπινη ανεπάρκεια, ένα μεγάλο μέρος της ευθύνης για αυτό φέρει η εκπαίδευση, που διακηρύσσει τις παλιές γενικεύσεις και δε λέει τίποτα

για τα μυστικά της ιδιωτικής εμπειρίας. Έτσι, γίνεται κάθε προσπάθεια να διδαχτούν ιδεαλιστικά πιστεύω και συμπεριφορές που οι άνθρωποι, ξέρουν βαθιά στις καρδιές τους, δε θα μπορέσουν ποτέ να εκπληρώσουν, και τέτοια ιδανικά κηρύττουν αξιωματούχοι που ξέρουν πως οι ίδιοι δεν έχουν εκπληρώσει ποτέ και δεν πρόκειται να το κάνουν. Επιπλέον, κανείς ποτέ δεν αμφισβητεί την αξία αυτού του είδους εκπαίδευσης

5. Εκπαίδευση και Συναίσθημα

Στις παρακάτω σελίδες θα προσπαθήσω να αφηγηθώ την ιστορία του πώς τελικά αποκρυσταλλώθηκε η δουλειά μας. Αλλά πρώτα θα ήθελα να δώσω έμφαση στο ότι για εμάς η θεωρία δεν ήταν ποτέ πριν την πράξη. Το αντίθετο μάλιστα, από την πράξη μας διαμορφώσαμε όλα αυτά τα ερωτήματα και ψάχναμε να βρούμε τις απαντήσεις. Και για να τις βρούμε, αποκτήσαμε πληροφορίες διαφόρων ειδών. Παρατηρήσαμε, σχετικά σύντομα, ότι όλη και οποιαδήποτε ανάπτυξη είναι συνδεδεμένη με ανάγκες του παιδιού που πρέπει να ικανοποιηθούν, αν το παιδί μεγαλώνει σύμφωνα με τη δική του εσωτερική αντίληψη. Αλλά πώς μπορούσαμε να ορίσουμε αυτές τις ανάγκες; Πώς μπορούσαμε να ξεχωρίσουμε τις αυθεντικές ανάγκες από αυτές που δεν ήταν; Πότε πρέπει να «ακολουθήσουμε το παιδί» και πότε πρέπει να βάζουμε τα όρια; Το να μπορείς να απαντάς σε τέτοιες ερωτήσεις είναι πολύ σημαντικό, όχι μόνο για το καλό των παιδιών αλλά και των γονιών.

Ανάμεσα στους πρώτους συγγραφείς που μας βοήθησαν στο δρόμο μας ήταν οι Arthur Janon και Michael Holden με το βιβλίο τους *Primal Man : The New Consciousness*. Ο Janon δούλευε ως ψυχαναλυτής για πολλά χρόνια και ανέπτυξε την τεχνική του, που έγινε γνωστή σαν πρωτογενής θεραπεία. Αργότερα ήταν επικεφαλής του Ινστιτούτου Janon, στο οποίο υπήρχε και τμήμα νευρολογικών ερευνών υπό την καθοδήγηση του Michael Holden, και πρόεδρος του Primal Foundation for Education and Research. Μέσα από τη συνεργατική δουλειά των δύο γιατρών, συγκεντρώθηκε σημαντική γνώση, όσον αφορά στην εξελικτική διαδικασία δόμησης του εγκεφάλου. Από τις παρατηρήσεις τους και τα δημοσιευμένα ευρήματα, γίνεται ξεκάθαρο σε τι βαθμό, οι εμπειρίες της παιδικής ηλικίας καθορίζουν τα συναισθήματα για την υπόλοιπη ζωή, δηλαδή, τις σκέψεις και τα συναισθήματα των ενηλίκων – στην τελευταία ανάλυση, πράγματι, πολλές από τις τάσεις, οι φόβοι και τα μοτίβα άπρεπης συμπεριφοράς είναι συνδεδεμένα με εμπειρίες της παιδικής ηλικίας ή ακόμα και εμπειρίες από πριν τη γέννηση. Σαν φαινόμενο, δεν είναι καθόλου σπάνιο. Στις περιγραφές τους για τις περιπτώσεις που έκαναν θεραπεία, αναγνωρίζουμε με κατάπληξη και απογοήτευση ότι αυτές

οι «περιπτώσεις» διαρκώς επαναλαμβάνονται μπροστά στα μάτια μας, στα ίδια μας τα παιδιά, για παράδειγμα, και στα παιδιά που συναντούμε και γνωρίζουμε καθημερινά : στο σούπερ μάρκετ, στα ιατρεία, στα σπίτια των φίλων μας – τα παιδιά παντού αποκτούν εμπειρίες, που τις περισσότερες φορές δεν τους δίνουμε σημασία και που αργότερα θα έχουν αντίκτυπο στις ζωές τους. Γίνεται ξεκάθαρο ότι εξαρτάται από εμάς το αν τα παιδιά θα μεγαλώσουν και θα σέρνουν τα ίδια βάρη με εμάς στις ζωές τους. Το θέμα είναι, λοιπόν, πώς θα φέρουμε τα παιδιά μας σε αυτόν τον κόσμο, πώς θα τα μεταχειριζόμαστε, τι θα περιμένουμε από αυτά και τι περιβάλλον δημιουργούμε για αυτά.

Η δουλειά των Janon και Holden εστιάζει στις εμπειρίες την πρώτης παιδικής ηλικίας και στο πώς επηρεάζουν την διαδικασία ωρίμανσης του τριμερή εγκεφάλου. Θα κάνω μικρές αναφορές στις πληροφορίες που παρουσιάζονται στο βιβλίο, όσο αυτές έχουν σχέση με τη δουλειά μας. Πριν προχωρήσουμε, θέλω να πω ότι αυτοί οι δύο εκπροσωπούν μόνο την πρώτη ώθηση, η οποία, όμως, μας οδήγησε στο να μελετήσουμε την εξέλιξη του ανθρώπου από βιολογική σκοπιά και κάνοντάς το να αποκτήσουμε μία νέα οπτική για τις αναφορές στη ζωή του παιδιού.

Η σκέψη είναι πολύ απλή: κάθε παιδί είναι ένα περίπλοκο ον και το αντιμετωπίζουμε σαν ένα γρίφο ξανά και ξανά, αλλά ως οργανισμός, οι στοιχειώδεις ανάγκες του παιδιού πρέπει να ανταποκρίνονται σε αυτές όλων των έμβιων οργανισμών της γης. Αν δεν σεβόμαστε τις βασικές αρχές, δεν μπορούμε να περιμένουμε ότι ένας οργανισμός θα αναπτυχθεί χωρίς καθόλου προβλήματα και θα έχει μια «καλή ζωή». Μια συστηματική υποτίμηση των βασικών αναγκών της ζωής, των ζώντων οργανισμών, απειλεί όχι μόνο τη δύναμη για ζωή ενός ατόμου, αλλά αυτήν όλων των ειδών.

Στο βιβλίο *Der Geist fiel nicht von Himmel* (Το Πνεύμα δεν έπεσε από τον Παράδεισο) του Hoimar von Ditfurth, βρήκαμε αυτήν την παρουσίαση των σχέσεων, που την θεωρούμε εντυπωσιακή. Πηγαίνει πίσω στο πρωτόγονο κύτταρο με σκοπό να δείξει πώς η οργανική ζωή στο πλανήτη μπόρεσε να εξελιχθεί και να διατηρηθεί. Στη μακρά ιστορία της γης, η εμφάνιση του πρωτόγονου κυττάρου συνέβη μέσα από την συνοχή μεγάλων αριθμών τεράστιων μορίων. Σε αυτό το σημείο σηκώθηκε η αυλαία στο πρώτο δράμα της οργανικής ζωής. Το πρωτόγονο κύτταρο ήταν μικροσκοπικό και δεν είχε πυρήνα, ούτε καν ευδιάκριτα κέντρα. Αλλά το πρωτοπλασματικό του σώμα περιείχε ένα μόριο που ήταν ικανό να αποθηκεύει και να αντιγράφει το δικό του σχέδιο δόμησης, άρα ήταν ικανό να αναπαραχθεί. Έτσι ξεκίνησε η πρώτη μορφή οργανικής ζωής, από την κυριάρχηση

στις χημικές και φωσικές αντιδράσεις με το περιβάλλον – έγινε ανεξάρτητο, κατά κάποιο τρόπο, και ακολούθησε το δικό του εσωτερικό σχέδιο.

Και αυτό οδήγησε στην πρώτη ανάγκη της οργανικής ζωής – το πρωτόγονο κύτταρο έπρεπε να χτίσει όρια απέναντι στον εξωτερικό κόσμο, να φτιάξει ασφάλεια ενάντια στο εξωτερικό χάος από τον οποίο είχε προέλθει, αλλά την ίδια στιγμή απειλούσε να το καταστρέψει ξανά. Έτσι, αναδείχθηκε η πρώτη αντιπαράθεση: παρά τους κινδύνους, το πρωτόγονο κύτταρο δεν μπορούσε να αποκλειστεί τελείως από το περιβάλλον, γιατί αυτό θα σήμαινε το τέλος του, όπως ακριβώς και αν άνοιγε τελείως. Χωρίς επαφή και ανατροφοδότηση με το περιβάλλον, όσο χαοτικό και αν ήταν, το κύτταρο θα πέθαινε από την βασική αρχή της εντροπίας που ισχύει για όλα τα κλειστά συστήματα.

Άρα, ήταν απολύτως απαραίτητο να ανοίξει στον έξω κόσμο. Από τότε, ζωή είναι, η αλληλεπίδραση ενός οργανισμού με το λίγο ή πολύ χαοτικό περιβάλλον του. Έτσι, πάμε και στη δεύτερη αρχή που έγινε απαραίτητη για τη διατήρηση της πρώτης ζωής: ρύθμιση και έλεγχος της αλληλεπίδρασης, από την πρώτη στιγμή, όχι έξω αλλά μέσα σε έναν οργανισμό. Ήταν το κύτταρο που αποφάσισε τι θα επιτρέψει να εισέλθει στο οργανισμό και τι όχι. Και μόνο τα κύτταρα που θα βοηθούσαν την εξέλιξη θα επιζούσαν για να μας πουν την ιστορία τους. Στη διάθεση αυτής της επιβίωσης υπήρχαν τρεις τρόποι: το κύτταρο έπρεπε να διαφέρει από τις διάφορες ουσίες και πράγματα του εξωτερικού χάους με τα οποία ερχόταν σε επαφή, έπρεπε να τα αξιολογεί και τελικά έπρεπε να διαλέγει τι θα αφήσει να μπει μέσα και τι θα αποβληθεί αργότερα. Όσο πρώιμο και αν είναι αυτό το στάδιο της εξέλιξης, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι η εξυπνάδα δεν είναι το τελευταίο στάδιο ενός καλά οργανωμένου προγράμματος μαθημάτων, αλλά ένα κομμάτι της οργανικής ζωής από την πολύ αρχή της.

Μετά από μια μεγάλη συσσώρευση, τα μονά κύτταρα που ενώθηκαν σε οργανισμούς, αναλαμβάνοντας όλα ένα στόχο, οδήγησαν στην ανάδυση της αναγκαιότητας για έναν οργανισμό που θα μπορούσε να συντονίζει όλες τις πολλαπλές λειτουργίες, πολύ διαφορετικά σε αυτό το πολύ πρώιμο στάδιο. Πήρε σχήμα σταδιακά το δικτυωτό νευρικό σύστημα, το οποίο πέτυχε ένα υψηλό στάδιο τελειότητας στα ερπετά και ακόμα ρυθμίζει τις αυτόματες λειτουργίες όλων των περίπλοκων ζωντανών οργανισμών, συμπεριλαμβανομένου και του ανθρώπινου. Βιολογικές έρευνες έδειξαν ότι το δικτυωτό σύστημα αντιδρά και λειτουργεί μόνο σε απευθείας επαφή με το περιβάλλον. Βλέπουμε αυτήν την αρχή στα σκουλίκια, για παράδειγμα, που κουλουριάζονται με ένα άγγιγμα ή αλλάζουν κατευθείαν την πορεία τους μόλις συναντήσουν ένα εμπόδιο. Στο δικτυωτό σύστημα των θερμόαιμων ζώων υπάρχει, για παράδειγμα, ένας

ρυθμιστής που συνεχώς μετράει τη θερμοκρασία του αίματος. Αν κάποιο από αυτά τα κέντρα ελέγχου αυτής της λειτουργίας, λάβει ένα μήνυμα «πολύ κρύο» ή «πολύ ζεστό», θα ενεργοποιηθεί μια σειρά μηχανισμών – με την έννοια ότι ο κάθε οργανισμός προσπαθεί να προστατευτεί από το πολύ κρύο ή τη ζέστη.

Παρόλο που το διχτυωτό σύστημα προσφέρει τις ξεχωριστές και γυαλισμένες ρυθμιστικές λειτουργίες του σε έναν συνολικό οργανισμό με πολύτιμες λειτουργίες, πέρασε στο επίκεντρο της εξέλιξης, το ότι ένας τέτοιος τρόπος αλληλεπίδρασης με το περιβάλλον δεν είναι πάντα θεμιτός ή ωφέλιμος, αλλά μπορεί πράγματι να είναι επικίνδυνος. Ο οργανισμός αντιδρά μόνο αφού έχει εμπλακεί σε οτιδήποτε συμβαίνει. Ένας σκώρος, για παράδειγμα, μπορεί να πλησιάσει τη ζέστη μιας φλόγας ενός κεριού, μόνο αφού βρίσκεται σε κωνική τομή με απευθείας επαφή με τη φλόγα – ο σκώρος δεν μπορεί να αναγνωρίσει τον κίνδυνο πριν από το γεγονός. Έτσι, η φύση εφεύρεσε ένα επιπλέον σύστημα, ένα που δεν αντιδρά μόνο σε απευθείας επαφή, αλλά που μπορεί να «προβλέπει» τους κινδύνους και τα γεγονότα σε μια συγκεκριμένη απόσταση πριν να συμβούν. Αυτό το μεταιχμιακό σύστημα (limbic system) αναπτύχθηκε στη μεγαλύτερη τελειότητά του στα θηλαστικά. Μπορεί να αντιδράει σε σήματα, να λαμβάνει ενδείξεις και να ενεργεί πριν να εμπλακεί ολόκληρος ο οργανισμός σε κάτι.

1. Διχτυωτός εγκέφαλος (επεξεργάζεται σωματικά)
2. Μεταιχμιακός εγκέφαλος (συναισθήματα και αισθήσεις)
3. Εγκεφαλικός φλοιός (γνωστικό επίπεδο)

Εξέλιξη της δομής του εγκεφάλου και τα επίπεδα συνειδητότητας

Είναι αξιοσημείωτα συναρπαστικό το πως ενεργοποιήθηκε η συγχρονισμένη δουλειά του μεταιχμιακού εγκεφάλου και το πώς τρέχει το πρόγραμμά του. Τα πιο σημαντικά σήματα για την επιβίωση των ειδών, συμπεριλαμβάνονται ήδη στο γενότυπό τους, αυτό είναι ας πούμε το υλικό του DNA τους, όπως ακριβώς είναι προγραμματισμένοι από πριν. Με ένα πλάνο δράσης, το οποίο προφανώς αποδεικνύεται το πιο πρακτικό και λειτουργικό μέσα από διάφορες γενεαλογικές περιόδους. Αυτοί οι συνδυασμοί σημάτων και αντιδράσεων σε αυτά, καθορίζουν, πάνω από όλα, τα μοτίβα ζωτικής συμπεριφοράς, τα οποία κληροδοτούνται σαν συλλογική σοφία των ειδών και έδωσαν στους οργανισμούς πολύ περισσότερες πιθανότητες για επιβίωση.

Αλλά η ανάπτυξη και η εξέλιξη δεν σταμάτησε εκεί. Αυτά τα αυτόματα συστήματα ελέγχου, λόγω της σχεδόν εκατό τοις εκατό επάρκειας και ακρίβειάς τους, μπορούν να σημάνουν κίνδυνο ακόμα και αν οι εξωτερικές συνθήκες δεν συμφωνούν με το αρχικό ερέθισμα, που προκάλεσε το αρχικό πρόγραμμα στο να αναπτυχθεί. Οι τεράστιες θαλάσσιες χελώνες των νησιών Galapagos, για

παράδειγμα, έμαθαν να γεννούν τα αυγά τους στις ζεστές και αμμώδεις παραλίες, σε μια συγκεκριμένη απόσταση από τη θάλασσα. Παρόλα αυτά, το πρόγραμμα για αυτήν τη συμπεριφορά ρυθμίστηκε στο είδος τους, πριν από την εμφάνιση γλάρων στην περιοχή. Τώρα πέφτουν γλάροι πάνω στα αυγά που σπάνε και καταφροχθίζουν ένα μεγάλο ποσοστό των μικρών χελώνων πριν φτάσουν στην ασφάλεια του ωκεανού.

Αν οι συνθήκες ζωής τους ξαφνικά άλλαξαν, πολλά είδη έπρεπε να αποχωρήσουν σε κάποιο στάδιο της εξέλιξής τους, που ήταν αποτέλεσμα τέτοιων [εσωτερικών]στρατηγικών, μη ταιριαστών πλέον με τις νέες περιστάσεις. Σιγά-σιγά κάτι νέο ξεκίνησε να κάνει την εμφάνισή του, οι πιο πετυχημένοι αποδέκτες του οποίου είμαστε εμείς οι ίδιοι. Ήταν μία εκπληκτική ανταπόκριση στο πρόβλημα της προσαρμογής σε περιβάλλοντα που αλλάζουν, παρόλο που τα υλικά δόμησης της νέας ανάπτυξης – όπως σε αυτήν την περίπτωση συμβαίνει σε όλες τις διεργασίες της ζωής – προέρχονταν από την προηγούμενη κατασκευή. Μια νέα κατασκευή μπήκε στη κορυφή των δύο προηγούμενων νευρικών συστημάτων, με όνομα εγκεφαλικός φλοιός ή «νέος εγκέφαλος», επίσης ονομάζεται και neo-cortex ή πάνω εγκεφαλικά κέντρα, όπως το ονομάζει ο Jaπon. Αυτός ο όρος είναι αρκετά σωστός: με αυτό το μέρος του εγκεφάλου η φύση εφεύρεσε κάτι εντελώς νέο. Ο εγκεφαλικός φλοιός δεν είναι προγραμματισμένος από πριν, πέραν του ότι είναι χωρισμένος σε δύο άλλα μέρη, και ακόμα και αυτή η διαίρεση δεν είναι οριστική. Τα πράγματα μπορεί να αλλάξουν αν δημιουργηθεί η ανάγκη.

Έτσι, ο εγκεφαλικός φλοιός, σε αντίθεση με τα χαμηλότερα κέντρα του εγκεφάλου, στα οποία αποθηκεύεται το αυτόματο σύστημα ελέγχου, είναι ανοιχτός και περιμένει για τον προγραμματισμό του – που λαμβάνει με μορφή εμπειριών που έχει το άτομο από τη μήτρα και μετά. Έτσι, ο ανθρώπινος οργανισμός σαν άτομο, είναι ελεύθερο να μάθει να χρησιμοποιεί κατά βούληση τα προγράμματα που αποθηκεύονται στον παλιό εγκέφαλο, όχι μόνο για να αντιδράει σε περιπτώσεις με ένστικτο, αλλά για να τις αναλύει από διάφορες πλευρές και να βρίσκει εναλλακτικούς τρόπους να αντιδράσει και να δράσει στην προσωπική του ζωή. Ο εγκεφαλικός φλοιός είναι η πιο εφυής δομή οργανικής ζωής από την ανάπτυξη της ημι-διαπερατής μεμβράνης. Χάρη σε αυτήν, κάθε άνθρωπος οργανισμός, σε αυτή τη μικρή διάρκεια ζωής με την οποία χορηγήθηκε το είδος μας, μπορεί να βρει νέες λύσεις σε αναπάντεχες καταστάσεις.

Ακόμα και αυτό το όργανο, όμως, έχει και τους κινδύνους του. Επειδή είναι τόσο ανοιχτό, μπορεί να καθοδηγηθεί και να προγραμματιστεί από έξω και όχι από μέσα, από τη σοφία των ειδών που μπορεί να μεταβιβαστεί από τον παλιό

εγκέφαλο στο νέο εγκέφαλο. Έτσι, ο ιδιοκτήτης ενός καλοενεργοποιημένου εγκεφαλικού φλοιού μπορεί να λειτουργήσει σε συνθήκες που δεν σέβονται τη βασική αρχή της αλληλεπίδρασης «από μέσα προς τα έξω». Ο Homo Sapiens, λόγω προδιάθεσης, είναι πάνω από όλα ευαίσθητος στο να «γίνεται η συνθήκη», όταν η σύνδεση με δομές στο βάθος εμποδίζεται ή καταστρέφεται. Η ιστορία των ειδών μας, μας δίνει πολλά τραγικά παραδείγματα, και σήμερα είμαστε πολύ κοντά στο να καταστρέψουμε τη φυσική μας κληρονομιά – απόδειξη ότι με την καλλιέργεια της διανοήσής μας, παραμελήσαμε ή κακοποιήσαμε την εσωτερική μας ευφυΐα για διατήρηση της ζωής.

Δε θα έπρεπε να είναι δύσκολο για εμάς να ζωγραφίσουμε μία παράλληλη γραμμή μεταξύ αυτού του ταξιδιού στη βιολογία του σώματος και στο δικό μας ενδιαφέρον – μία συνεργασία σεβασμού με τα παιδιά. Όλο το ζήτημα είναι να παρέχουμε στα παιδιά περιβάλλοντα, στα οποία μπορούν να συνηθιστούν το δικό τους «ανθρώπινο πλάνο». Η ερώτησή μας είναι για αυτό το λόγο, πώς μπορούμε να αποφύγουμε να προετοιμάζουμε από έξω και να προωθήσουμε μία προηγμένη εξέλιξη ωρίμανσης από μέσα. Για να το πετύχουμε αυτό, οι ενώσεις μεταξύ διάφορων δομών του εγκεφάλου, που λειτουργούν βάση των ίδιων αρχών με την ημι-διαπερατή μεμβράνη, πρέπει να βιώσουν όσο το δυνατόν λιγότερο μπλοκάρισμα. Και αυτό είναι πιθανό μόνο όταν το περιβάλλον είναι ελεύθερο από κινδύνους και δεν υπάρχει παρέμβαση από έξω στις εσωτερικές λειτουργίες του οργανισμού.

Το ανθρώπινο πλάνο – αυτό είναι η μάθηση μέσα από προσωπική αλληλεπίδραση με το περιβάλλον με κίνηση από μέσα – αντιλαμβάνεται ότι η εσωτερική ισορροπία του οργανισμού δε βρίσκεται σε κίνδυνο, ως εκ τούτου η ισορροπία στο εξωτερικό περιβάλλον δεν ενοχλείται. Σε μία φόρμα μάθησης που ο προγραμματισμός έρχεται από έξω, αυτά τα ευαίσθητα δίκτυα συστημάτων, όλα συνδεδεμένα, περνούν αναπόφευκτα σε αταξία. Ο στόχος άλλωστε αυτής της μάθησης δεν είναι η αρμονική πρόοδος της ωρίμανσης, αλλά καθοδηγείται από μια πληθώρα προσδοκιών της σεβάσμιας κοινωνίας, η οποία δε διστάζει να χρησιμοποιεί τεχνικές προετοιμασίας με σκοπό να αναμορφώσει το άτομο σύμφωνα με τις αξίες της. Άρα δεν υπάρχει αμφισβήτηση ότι η μάθηση που ελέγχεται από έξω, στρέφεται ενάντια στη φύση και οδηγεί σε προβλήματα αργά ή γρήγορα. Ο Joseph Chilton Pearce αναφέρεται σε αυτά τα θέματα με ένα πολύ συγκεκριμένο, εντυπωσιακό και διαφωτιστικό τρόπο στο βιβλίο του *Magical Child Matures*.

Από την εμπειρία μας μάθαμε να εκτιμούμε πολύ τις πληροφορίες που μαζεύαμε με τα χρόνια για τη δόμηση των τριών εγκεφάλων. Μας βοήθησε να

καταλαβαίνουμε και να σεβόμαστε τις διαδικασίες των παιδιών και των ενηλίκων. Ο Arthur Janon και ο Michael Holden υποστήριξαν ότι το διχτυωτό σύστημα έχει ήδη αναπτυχθεί τελείως στο εμβρυακό στάδιο. Αυτό φαίνεται να αποδεικνύει ότι το λιγότερο από την έκτη εβδομάδα εγκυμοσύνης, το έμβρυο είναι σε θέση να καταχωρήσει εμπειρίες ενός εξελιγμένου ανθρώπινου οργανισμού. Λόγω αναγκαιότητας, αυτές οι εμπειρίες είναι επηρεασμένες από τον τρόπο που βιώνει η μάνα, σωματικά και ψυχολογικά, την κατάσταση της εγκυμοσύνης. Όλες οι θετικές εμπειρίες είναι εντελώς ολοκληρωμένες και βοηθούν την υγιή ανάπτυξη του νέου οργανισμού. Οι αρνητικές εμπειρίες, που θα μπορούσαν να βλάψουν τον νέο οργανισμό, μπλοκάρονται, αναγκάζοντας τον οργανισμό να αναλάβει ελιγμούς διαφυγής και υποκατάστατα σαν λύσεις. Αυτές οι αρνητικές εμπειρίες είναι υπευθυνες για ψυχοσωματικές ασθένειες. Όταν η ανάπτυξη των πρώτων δομών ολοκληρώνεται και το διχτυωτό σύστημα είναι λειτουργικό, παίρνει τον έλεγχο όλων των ζωτικών λειτουργιών του σώματος, όπως είναι η κυκλοφορία του αίματος, το αναπνευστικό σύστημα, η πέψη και πάει λέγοντας. Σε αυτό το σημείο, ο νέος οργανισμός θα δώσει στο σώμα της μητέρας ένα σήμα, και αυτό το σήμα θα ξεκινήσει τη διαδικασία της γέννησης. Αυτή είναι η πρώτη πράξη της ζωής – αν η φύση αφεθεί να αναλάβει δράση – ο νέος οργανισμός από μόνος του «επιθυμεί». Και σε αυτό το αρχικό στάδιο της ζωής του, ο νέος ανθρώπινος οργανισμός μπορεί να βιώσει την πρώτη του απογοήτευση αν η γέννα – ίσως λόγω αναγκαιότητας ή και όχι – διεξαχθεί λόγω πρόκλησης από έξω.

Η πράξη της γέννησης είναι κρίσιμη για τον νέο οργανισμό. Αν πάρει μια φυσική τροπή και έχει τη συνεργασία της μητέρας, μπορεί να καταχωρηθεί από το μωρό σαν μια δυνατή και ευχάριστη εμπειρία. Μέσα στο birth canal το παιδί βιώνει μια ισχυρή πίεση δέρματος, μυών και εσωτερικών οργάνων, ιδιαίτερα σημαντικά για τη μετέπειτα ζωή του, και φτάνει στο νέο του περιβάλλον με ενεργοποιημένες τις αισθήσεις του και σε κατάσταση υψηλής δεκτικότητας. Ο δεύτερος εγκέφαλος, ο μεταιχμιακός, παραμένοντας λανθάνων μέχρι τώρα, καλείται να λειτουργήσει λόγω αυτής της δυναμικής εμπειρίας. Είναι τώρα έτοιμος να αναλάβει την ευθύνη για όλες τις εμπειρίες που φέρνουν σε επαφή το παιδί με τον έξω κόσμο: οι αισθητηριακές εμπειρίες του παιδιού, οι αμέτρητες πιθανότητες κινήσεων, οι συναισθηματικές και η διάθεσή του. Είναι εύκολο να καταλάβουμε ότι στην περίπτωση δύσκολης ή αφύσικης γέννας, αυτός ο νεο-ενεργοποιημένος εγκέφαλος μαθαίνει να έχει τις επιφυλάξεις του. Ένα παιδί που έρχεται στο κόσμο δεμένο με τον όμφαλο λώρο και προσπαθεί να σώσει τον εαυτό του τραβώντας πίσω ή μένοντας ακίνητο θα επαναλαμβάνει ασυνείδητα αυτήν την αντίδραση σε όλες τις δύσκολες στιγμές της ζωής του. Άλλο παιδί, μη μπορώντας να αλλάξει την

επικίνδυνη στάση του αρκετά γρήγορα εξαιτίας αργοπορημένης γέννας, θα έπρεπε να σπρώξει μπροστά με όλη του τη δύναμη και άρα θα μπορούσε να αναπτύξει μια μετέπειτα αντίδραση στη ζωή αντίθετη από του πρώτου παιδιού, να χτυπά άγρια ή να τρέχει μακριά με έξαψη, αντί να μένει άκαμπτο.

Για τέτοιους λόγους, όλο και περισσότερες γυναίκες – και όλο και περισσότεροι γιατροί συναινούν – επιλέγουν το φυσικό τοκετό. Οι μέλουσες μητέρες, και συχνά και οι δύο γονείς, προετοιμάζονται για αυτό το σημαντικό γεγονός, που μπορεί να είναι τόσο ξεχωριστό όσο η βασικές συμπεριφορές του παιδιού, για μήνες ανταλλάζοντας πληροφορίες και κάνοντας συζητήσεις και παρουσιάσεις, ασκήσεις αναπνοών και χαλάρωσης. Η μητέρα μαθαίνει πως να κάνει αυτό το γεγονός μια θετική εμπειρία, μολονότι δύσκολη, για το παιδί και την ίδια, μέσα από την ενεργή συνεργασία. Ο γιατρός είναι προετοιμασμένος να το κάνει χωρίς κάποια προνόμια που παρέχονται στις μοντέρνες αίθουσες τοκετού. Το παιδί γεννιέται σε ένα ζεστό περιβάλλον με χαμηλωμένο φωτισμό. Οι δυνατοί θόρυβοι και οι απότομες κινήσεις αποφεύγονται. Πριν κοπεί ο ομφάλιος λώρος, το μωρό τοποθετείται στο στήθος της μητέρας του. Οι μητέρες που έχουν ζήσει τέτοιες εμπειρίες τοκετού επιβεβαιώνουν συνεχώς ότι αυτά τα μωρά δείχνουν να έχουν μια θετική διαφορά σε αντίθεση με αυτά που γεννιούνται στις μοντέρνες κλινικές. Δεν κοιμούνται με σφιγμένες τις μικρές τους γροθιές αλλά με ανοιχτά και χαλαρά χέρια. Νιώθουν λιγότερο φόβο, έχουν λιγότερους κολικούς και καταφέρνουν να ρυθμίζουν τον ημερίσιο τους ρυθμό πολύ καλύτερα. Στη Γαλλία παρατηρήθηκε ότι όλα τα παιδιά που ήρθαν στον κόσμο σύμφωνα με τη μέθοδο φυσικού τοκετού (συνηγορεί και ο Γάλλος μαιευτήρας Frederick Leboyer στο βιβλίο του *Birth Without Violence*) χρησιμοποιούν και τα δύο τους χέρια με ίση ικανότητα, δεν έχουν τα χαρακτηριστικά ούτε των δεξιόχειρων ούτε των αριστερόχειρων παιδιών. Έχουμε παρατηρήσει το ίδιο και με παιδιά ινδιάνων στο Εκουαδόρ, που γεννιούνται κατά κανόνα σε μια σκοτεινή, λασπωμένη καλύβα.

Ανάλογα με το στάδιο της ανάπτυξης, οι διαδικασίες ωρίμανσης λαμβάνουν χώρα σε μία από τις δομές του εγκεφάλου. Αλλά δεν πρέπει να αντιλαμβανόμαστε αυτές τις δομές σαν ασύνδητες η μία με την άλλη. Κάθε εμπειρία σε συγκεκριμένα επίπεδα ωριμότητας περιλαμβάνει και τις άλλες δομές. Τα πρώτα επτά ή οχτώ χρόνια μετά τη γέννα, είναι τα αυτόματα συστήματα ελέγχου του δικτυωτού εγκεφάλου, τα οποία είναι υπεύθυνα σε συγκεκριμένα σχετικά είδη, και είναι ενεργά την ίδια στιγμή που ο εγκέφαλος προετοιμάζεται για νέες πιθανές εμπειρίες. Από τη γέννα και μετά, ο μεταιχμιακός εγκέφαλος, τον οποίο μοιραζόμαστε με τα ανώτερα θηλαστικά, καταχωρεί όλες τις εμπειρίες του παιδιού και συντονίζει τις νέες εμπειρίες με τις παλιές, άρα ενώνει τις τρεις δομές

σε μία: τα συναισθήματα, η αισθητηριακή αντίληψη και οι κινήσεις. Αν το παιδί δεν βιώνει αρκετή αγάπη, αυτή η έλλειψη μπορεί να ανακλαστεί στην ασυντόνιστη και φορτισμένη κίνηση και στην έλλειψη αισθητηριακής αντίληψης. Ειδομένο από την άλλη πλευρά, αν η επιθυμία του παιδιού για κίνηση καταπιεστεί ή αν οι αισθήσεις δεν δέχονται τα κατάλληλα ερεθίσματα, η έλλειψη αυτή μπορεί να οδηγήσει σε διαταραγμένη συναισθηματική ζωή. Ο μεταιχμιακός εγκέφαλος γίνεται λειτουργικός, κατά τη διάρκεια του χρόνου, μέσα από την πολλαπλή και σταθερή σύνδεση με ένα περιβάλλον. Αυτή η ανάπτυξη δεν ολοκληρώνεται μέχρι το έβδομο ή όγδοο έτος ζωής. Για όσο ζούμε, η ικανότητά του να λειτουργεί, μαζί με τις λειτουργίες του διχτυωτού εγκεφάλου που δεν έχουν διαταραχθεί και είναι υπεύθυνες για τη σωματική υγεία, θα δίνουν στις πράξεις την απαραίτητη ενέργεια καθώς επίσης και κατεύθυνση και βάθος.

Ο εγκεφαλικός φλοιός, ο τρίτος εγκέφαλος και ο «καινούριος», που μας κάνει σκεπτόμενους ανθρώπους και μας επιτρέπει να αντιμετωπίζουμε αφηρημένες έννοιες όπως η γλώσσα, τα σύμβολα και τα λογικά συμπεράσματα, έρχεται στο προσκήνιο αργά και σταδιακά, λειτουργώντας πάνω από όλα στην υπηρεσία των αισθητηριακών αντιλήψεων και των συναισθημάτων μέχρι το έβδομο ή όγδοο έτος. Το στάδιο της πιο έντονης ανάπτυξής του είναι μεταξύ του όγδου και του δέκατου τέταρτου έτους, και σε αυτό το στάδιο θα στρέψουμε την προσοχή μας στο επόμενο κεφάλαιο.

Στην συναναστροφή μας με παιδιά, δεν πρέπει να δίνουμε παραπάνω έμφαση στη σημαντικότητα των πρώτων εφτά χρόνων. Πρέπει να θυμόμαστε, συνειδητά και όσο πιο συχνά γίνεται, ότι η δόμηση του παιδιού δεν έχει ωριμάσει ακόμη. Για αυτό το λόγο οι αναφορές μας γίνονται με στόχο να προετοιμαστούμε να εκπληρώσουμε τις ανάγκες που έχει ο αναπτυσσόμενος οργανισμός και να αποφύγουμε τα εμπόδια και τις αναπτυξιακές ελλείψεις. Κανένας δεν αμφισβητεί ότι οι ανάγκες ενός οργανισμού σε ανάπτυξη είναι το υγιεινό φαγητό, ο καθαρός αέρας και η καθαριότητα. Στην Ευρώπη τα μωρά στις κούνιες μπορούν να βγαίνουν στον καθαρό αέρα από νωρίς στις ζωές τους. Μερικές φορές μπορεί να τα βάζουν μέσα μόνο για να τα ταίσουν ή να τους αλλάξουν πάνες. Όλοι ξέρουν ότι τα άρρωστα και ατροφικά παιδιά δεν προοδεύουν στο σχολείο. Η ατροφία του Τρίτου Κόσμου είναι εδώ και πολύ καιρό μία από τις ανησυχίες μας και βλέπουμε ότι είναι καθήκον μας να βοηθήσουμε στην πρόληψη ή αλλιώς στην ανακούφιση αυτού του βάσανου.

Ακόμα υπάρχει κάποια άγνοια για το τι ακριβώς κάνει η δομή του δεύτερου εγκεφάλου και με τι ανάγκες συνδέεται. Εδώ βρίσκονται τα εντυπωσιακά σημαντικά ευρήματα των Janon και Holden, τα οποία προσπαθήσαμε να

χρησιμοποιήσουμε για να εμπλουτίσουμε τις σχέσεις μας με τα Pestalozzi παιδιά μας. Σε αίσθηση, οι συνδέσεις είναι απλές αλλά σημαντικές. Κάθε αναπτυσσόμενος οργανισμός έχει ανάγκες οι οποίες πρέπει να εκπληρωθούν για την αποφυγή μετέπειτα προβλημάτων. Κάθε ανεκπλήρωτη επιθυμία δίνει χώρο στον πόνο, που με τη σειρά του οδηγεί σε μία κατάσταση επαγρύπνισης λόγω κινδύνου σε ολόκληρο το σώμα – έκκριση ορμονών, υψηλός καρδιακός παλμός, υψηλή θερμοκρασία, αλλαγή στα κύματα του εγκεφάλου. Το αποτέλεσμα θα είναι το ίδιο στην περίπτωση των σωματικών ή ψυχολογικών αναγκών (δεν έχει σημασία αν κάποιος έχει τραυματιστεί σωματικά ή συναισθηματικά). Αν ο πόνος είναι πολύ έντονος ή συνεχίζεται για μεγάλο διάστημα, ο οργανισμός θα πρέπει να αμυνθεί, παρόλο που ο ίδιος ο πόνος είναι ένα απαραίτητο προειδοποιητικό σημάδι στη ζωή. Έτσι, μπλοκάρει τον πόνο ακριβώς σε εκείνο το σημείο του εγκεφάλου που είναι υπεύθυνο για την καταχώρηση της σχετικής εμπειρίας. Η αρχική ανάγκη παραμένει ανικανοποίητη και γίνεται ασυνείδητη.

Ο οργανισμός τώρα φροντίζει ώστε να μπλοκαριστεί η πρόσβαση στην επώδυνη εμπειρία, με σκοπό να αποτρέψει την επανάληψη των επικύνδυνων αντιδράσεων για το σώμα. Αν αυξηθεί περαιτέρω ο πόνος, όλοι κρατιούνται σε ένα κοινό «πηγάδι του πόνου» και κλείνουν (αλλά αυτό το πηγάδι μπορεί ξεχειλίζει σε εξαιρετικά κρίσιμες καταστάσεις). Μέσω αυτού του μηχανισμού, ο οργανισμός συνεχίζει να ζει και όλα φαίνονται ανενόχλητα – με κάποιες αλλαγές όμως, που παραμένουν ασυνείδητες για το άτομο που έχει επηρεαστεί, συχνά για το υπόλοιπο της ζωής του. Ο σκοπός αυτής της στρατηγικής είναι φυσικά να γίνει ο πόνος «ασυνείδητος» για να μην είναι αισθητός. Για να διατηρηθούν τα δομικά υλικά, ο οργανισμός πρέπει να αναλώσει ενέργεια – ενέργεια η οποία θα ήταν πιο χρήσιμη κάπου αλλού. Αυτή η ενέργεια προκαλεί ένταση, η οποία πιθανώς γίνεται αισθητή από το «μπλοκαρισμένο» άτομο όταν παίρνει τη μορφή σωματικής δυσφορίας, πόνου στην πλάτη, αίσθημα πίεσης στο στομάχι και πονοκεφάλου. Είναι πιο εύκολο συνήθως να εντοπίσουμε τέτοιες τάσεις σε άλλους παρά στον εαυτό μας. Προσέχουμε την οξύτητα της φωνής του γείτονά μας και αναρωτιόμαστε γιατί μιλάει συνέχεια ή γιατί κάνει συνέχεια αστεία. Πολλά από αυτά τα μικρά σημάδια κάποιας εσωτερικής έντασης αναγνωρίζονται ως κομμάτια του «τυπικού» χαρακτήρα ενός ανθρώπου. Αυτή η ένταση, ωστόσο, είναι στην πραγματικότητα αυτή που προκαλεί συγκεκριμένες αλλαγές στην αρχική μας προσωπικότητα ή ύπαρξη και συνήθως παραμένουν ασυνείδητες για εμάς και για τους άλλους γύρω μας, όσο δεν παίρνουν μια παθολογική μορφή. Όλες οι ανικανοποίητες ανάγκες, ο συνοδευτικός πόνος που μπήκε σε κάψουλα για να μας επιτρέψει να τον αποθηκεύσουμε χωρίς να χρειάζεται να υποφέρουμε,

είναι ακόμα παρούσες, ακόμα μαζί μας είτε κοιμούνται είτε είναι ξύπνιες. Από τότε που δεν εκπληρώθηκαν, σμιλεύουν ένα υποκατάστατο για ικανοποίηση με κάθε ευκαιρία. Τέτοιες ανικανοποίητες ανάγκες δημιουργούν από τα παιδιά μας ανθρώπους, που όλο και περισσότερο χρειάζονται νέες αισθήσεις που να μπορούν να πάρουν τη θέση των καλά ολοκληρωμένων συναισθημάτων. Δημιουργούν από εμάς ανθρώπους, που πάντα χρειάζονται κάτι καινούριο, που πάντα χρειάζονται περισσότερο και που ποτέ δεν θα ικανοποιηθούν. Όπου κι αν είμαστε, όπου κι αν παρατηρήσουμε τους εαυτούς μας ή τους συν-ανθρώπινους οργανισμούς, όπου κι αν κοιτάξουμε, ανακαλύπτουμε τυπικά σημάδια μιας συγκεκριμένης δυσαρέσκειας που σμιλεύει υποκατάστατα – όπως στους «νορμάλ» και στους «νευρωτικούς» ανθρώπους. Για εμάς αυτές οι παρατηρήσεις συχνά παραμένουν αντικείμενα εντυπώσεων και στις περισσότερες περιπτώσεις γίνονται αντιληπτά μόνο όταν μας προκαλούν ενόχληση.

Αλλά ποιές είναι οι αρχικές και αληθινές ανάγκες, αυτές που είναι αυθεντικές, ενός νεαρού παιδιού, που πρέπει να καλύψουμε για να αποφύγουμε αργότερα εντάσεις και να προωθήσουμε την βέλτιστη ανάπτυξη; Για εμάς τους γονείς και τους δασκάλους, που προσπαθούμε με κάθε θυσία να δώσουμε κουλτούρα στα παιδιά μας από την στιγμή που έφαγαν για πρώτη φορά, δεν είναι εύκολο να αποδεχθούμε ότι μέχρι το έβδομο ή όγδοο έτος της ζωής των παιδιών, το πιο σημαντικό πράγμα είναι μια πολύ «πρωτόγονη» φύση. Φαίνεται σοκαριστικό το ότι έχουμε κοινές ανάγκες με τα πρωτεύοντα θηλαστικά: η ανάγκη για σωματική επαφή, για κίνηση και για μία πλούσια ποικιλία σε αισθητηριακές εντυπώσεις. Εμείς ως ανθρώπινοι οργανισμοί, συχνά δυσκολευόμαστε να εκπληρώσουμε τις ανάγκες των απογόνων μας. Σε αυτή τη σύνδεση, η υψηλή μας νοημοσύνη μας προκαλεί μεγάλη σύγχυση. Πόσο συχνά βλέπουμε έξυπνες μητέρες να βγάζουν τα μωρά τους στο καθαρό αέρα, μόνο για να τα αφήσουν να ουρλιάζουν τελικά για τόσο πολύ ώρα, που εν τέλει κοιμούνται από το κλάμα!

Όταν λέμε στο νηπιαγωγείο μας ότι κάποιο παιδί δεν έχει πάρει αρκετή αγάπη από τη μητέρα του, αυτό δεν σημαίνει ότι κάποιες μητέρες δεν αγαπούν τα παιδιά τους, αλλά ότι αρνήθηκαν τη σωματική επαφή μαζί τους όταν τα παιδιά τη χρειάζονταν. Αυτή η ανικανοποίητη ανάγκη για σωματική επαφή συχνά παραμένει για όλη τη διάρκεια της ζωής. Το μικρό παιδί που δεν το αγκαλιάζει η μητέρα του ή που το εγκλωβίζει στην αγκαλιά της τη λάθος στιγμή ή που είναι σωματικά τρυφερή μόνο κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες, με τον καιρό θα μεταμορφώσει την ανάγκη σε μία «υποκατάσταστη ανάγκη», που η μάνα θα μπορεί πιο εύκολα να εκπληρώσει. Ίσως να γίνει ένα «έξυπνο» παιδί, που θα κάνει σοφές συζητήσεις με τη μητέρα του ή θα μάθει να αιχμαλωτίζει την προσοχή της μητέρας του με τις

όμορφες ζωγραφιές του, με το ότι έμαθε γρήγορα να γράφει, με το ότι παίζει πιάνο. Αλλά τίποτα από αυτά δεν θα βοηθήσει: η πραγματική ανάγκη για σωματική επαφή θα παραμένει. Στην εφηβική ηλικία μπορεί κάποιο παιδί να αισθανθεί την ικανοποίηση αυτής της ανάγκης για πρώτη φορά με κάποιο άλλο αγόρι ή κορίτσι και να το μπερδέψει με «αληθινή αγάπη» ή «τέλειο σεξ».

Στη νότια αμερική είναι εύκολο για τις μητέρες να δίνουν στα μικρά παιδιά τους την αναγκαία σωματική επαφή που χρειάζονται, αν δεν είναι και πολύ μοντέρνες ή σε εμπόλεμη κατάσταση με τα συναισθήματά τους, γιατί η κουλτούρα τους το υποστηρίζει αυτό. Οι ινδιάνες γυναίκες κουβαλούν τα παιδιά τους στην πλάτη καθόλη τη διάρκεια των ημερίσιων δραστηριοτήτων τους και τα κοιμίζουν δίπλα τους στο κρεβάτι. Οι πιο προοδευτικές γυναίκες του εκουαδόρ είναι πολύ προσεχτικές στο να μην καλλιεργήσουν συνήθειες των ινδιάνων, αλλά δεν βρίσκουν ότι είναι κακό να παίρνουν το παιδί αγκαλιά για να του προσφέρουν ανακούφιση αν ουρλιάζει, οποιαδήποτε ώρα της μέρας ή της νύχτας. Μια ολόκληρη οικογενειακή οργάνωση – γιαγιάδες, θείες, γηραιότεροι συγγενείς και φίλοι – φροντίζει να μεταφέρει, να χαιδεύει και να αγκαλιάζει το μωρό. Όλοι τραγουδούν και μιλούν στο μωρό, παίζουν και γελούν μαζί και όταν κάποιο άτομο κουράζεται, αναλαμβάνει το επόμενο.

Αλλά αν θυμηθούμε ότι αυτή η αρχική δομή του εγκεφάλου είναι υπεύθυνη για τα συναισθήματα, τον έλεγχο της κίνησης και τις αισθήσεις, τότε θα συνειδητοποιήσουμε ότι αυτή η ακούραστη τρυφερότητα και προσοχή δεν είναι το μόνο που χρειάζεται το παιδί. Εδώ μπορεί να γίνει μια ενδιαφέρουσα αντιπαραβολή. Ένας μορφωμένος λευκός γονιός, συχνά δε δίνει στο παιδί επαρκή σωματική επαφή, ενθαρρύνει, όμως, την ανάπτυξη της κινητικής ανεξαρτησίας, της αυτοπεποίθησης καθώς επίσης και την εξερεύνηση τους περιβάλλοντος. Αυτά τα μικρά άτομα, δεν απαιτούν πάντα την ελευθερία για εξερεύνηση, από τη στιγμή που βρίσκουν ασφάλεια στην αγκαλιά της μητέρας τους. Μπορούμε συχνά να δούμε τη μηχανική κίνηση αυτών των παιδιών προς την κατάκτηση του κόσμου, κατά κάποιο τρόπο, και την ώθηση να αποδείξουν τη γενναιότητά τους και τις πρωτοβουλίες που παίρνουν. Βλέπουμε καθημερινά στο νηπιαγωγείο μας αυτούς τους κατά-περίπτωση συσχετισμούς να εξηγούνται. Παιδιά που είναι όντως απίστευτα ενεργητικά αλλά επιθετικά την ίδια στιγμή, ξεσπούν πιο εύκολα σε κλάματα και εξφενδονίζουν κατηγορίες σε κρίσιμες καταστάσεις.

Για τις παραδοσιακές μητέρες, γιαγιάδες και θείες του εκουαδόρ, από την άλλη μεριά, δεν είναι εύκολο να δώσουν στο μικρό χαριτωμένο μωρό την απαιτούμενη ανεξαρτησία. Το μικρό ινδιανάκι παραμένει σφιχτά δεμένο με μαντίλια και ζώνες, ακόμα και αφού αρχίσει να μπουσουλάει και να θέλει να αρπάζει αντικείμενα. Τα

πάντα γίνονται για το ινδοισπανάκι ακόμα και αν μπορεί να τα κάνει μόνο του: το ταΐζουν μέχρι τα πέντε ή και πιο μετά και το μεταφέρουν ακόμα και αν προτιμάει να περπατήσει και όταν απλώνει τα χέρια να πιάσει κάτι, τοποθετούν το αντικείμενο γρήγορα στα χέρια του. Όταν αυτά τα παιδιά έρχονται στο νηπιαγωγείο, δεν έχουν ιδιαίτερη απαίτηση να βρίσκονται κοντά σε κάποια δασκάλα, αλλά δεν κάνουν και μεγάλες απόπειρες ή δεν αντλούν ευχαρίστηση από την εξερεύνηση του κόσμου. Σε πιεσμένες καταστάσεις όμως, έχουν περισσότερες πιθανότητες να παραμείνουν ήρεμα και συγκρατημένα.

Έτσι καταλήγουμε στο ότι η πραγματική τέχνη για να αντιμετωπίσουμε τα έξυπνα παιδιά είναι να τους δώσουμε στη σωστή στιγμή και με το σωστό τρόπο την ασφάλεια και τη σωματική επαφή, καθώς επίσης και την ανεξαρτησία και την ελευθερία της κίνησης που χρειάζονται. Πώς μπορούμε εμείς οι μητέρες να κάνουμε το σωστό σε κάθε περίπτωση όταν μετά βίας καταλαβαίνουμε τα δικά μας συναισθήματα: ένα ενδιαφέρον πείραμα έγινε πρόσφατα στο Μεξικό με μητέρες και τα νεογέννητα μωρά τους. Σε διαφορετικές παραλλαγές αφέθηκαν μόνες μαζί με τα μωρά τους ή χωρίστηκαν. Κατέληξαν στο ότι οι πιο κρίσιμη περίοδος ήταν αυτή των πρώτων δώδεκα ωρών μετά τη γέννα, όχι μόνο για τα παιδιά αλλά και για τις μητέρες – με μια πολύ συγκεκριμένη έννοια. Αν η μητέρα έχει σωματική επαφή με το παιδί της σε αυτήν την κρίσιμη περίοδο μετά τη γέννα, μία πολύ συγκεκριμένη μορφή ευαισθησίας εμφανίζεται μέσα της και της επιτρέπει να καταλάβει τις ανάγκες του παιδιού με ένα φυσικό τρόπο. Μπορεί να καταλάβει, για παράδειγμα, αν το παιδί κλαίει επειδή πεινάει ή κρυώνει ή πονάει το στομάχι του ή για κάποιον άλλο λόγο. Είναι πιο εύκολο για αυτήν να ανταποκριθεί στις ανάγκες του χωρίς να χάνει χρόνο. Σε αντίθεση με τις μητέρες που χωρίστηκαν από τα παιδιά τους αυτές τις πρώτες δώδεκα ώρες, έχασαν αυτήν την ιδιαίτερη αίσθηση στο μεγαλύτερο μέρος της – με τον ίδιο τρόπο που χάνουν και τα ζώα την ικανότητα να αναγνωρίζουν τα μικρά τους αν τους τα πάρουν μετά τη γέννα. Πόσο δύσκολο είναι για εμάς τις «μοντέρνες» μητέρες να ανταποκρινόμαστε στα παιδιά μας αυθόρμητα και φυσικά και πόσο μεγάλη είναι η ανάγκη μας να μας συμβουλεύουν οι ειδικοί!

Τελικά, ερχόμαστε μπροστά σε μία σημαντική ερώτηση που πρέπει να απαντηθεί: Πώς μπορούν οι γονείς που είναι οι ίδιοι γεμάτοι με ανικανοποίητες ανάγκες και εντάσεις, να συγκεντρωθούν με συν-αίσθηση στις ανάγκες των παιδιών τους, όταν το μόνο που αισθάνονται όταν ανοίγουν είναι πόνος; Χρησιμοποιώντας πολλά παραδείγματα ο Janon δείχνει το πώς ένας μεγάλος αριθμός γονέων, συχνά με τις καλύτερες προθέσεις, προβάλλουν, στην πραγματικότητα, πάνω στα παιδιά τους τις δικές τους ανικανοποίητες ανάγκες. Στις χαμηλότερες κοινωνικές τάξεις του

εκουαδόρ, βρίσκεται μία ολόκληρη κοινωνία που επιθυμεί να κάνει πιθανή για τα παιδιά της τη σχολική εκπαίδευση που η ίδια δεν απόλαυσε. Κάθε χρόνο σε ένα σχολείο της ελίτ στο Quito, σχηματίζεται μία Πέμπτη τάξη με τα πιο έξυπνα παιδιά από τα σχολεία μικρότερου κύρους όλης της πόλης. Εδώ, μετά από πολλές εξετάσεις, τέστ και δοκιμασίες, δίνουν στους επιλαχόντες μία πρώτη τάξης εκπαίδευση που περιλαμβάνει απολυτήριο λυκείου και επιπλέον την ελπίδα για κάποιο πανεπιστήμιο του εξωτερικού. Παραπάνω από μία φορές, έχω γίνει μάρτυρας σε σκηνές σαν αυτήν: Μία ομάδα δεκάχρονων περιμένει να ξεκινήσει το τεστ εισόδου τους. Γύρω από τα φοβισμένα και αγχωμένα παιδιά στέκονται σαν ηλεκτρικές στήλες οι συγγενείς που απελευθερώνουν ένα χείμαρο λέξεων, τελευταίων συμβουλών και ενθουσιωδών παρεναίσεων σε αυτά τα παιδιά. Φτιάχνουν τα μαλλιά τους για ακόμη μια φορά, τους δίνουν καθαρά χαρτομάντηλα και τα σταυρώνουν. Πόσες πολλές προσδοκίες των ενηλίκων βαραίνουν αυτούς τους μικρούς ώμους!

Πόση ποικιλία των ίδιων σκηνικών βλέπουμε κάθε μέρα στη συναναστροφή μας με γονείς και παιδιά: γονείς που δεν τους αγάπησαν και δεν τους δέχτηκαν όπως ήταν, που δεν τους επιτράπηκε να είναι νεαρά όντα με ανάγκες για αγάπη και εμπειρίες, με πολλές πιθανότητες να γίνουν οι εαυτοί τους. Παιδιά που δεν ήθελαν να τους δίνουν οδηγίες και να τα διορθώνουν σε ότι έκαναν, αλλά επιθυμούσαν να βιώσουν τον κόσμο μέσα από τις δικές τους δραστηριότητες, τις δικές τους μορφές δοκιμών και λαθών. Αυτοί οι ίδιοι γονείς τώρα αλλάζουν τα παιδιά τους σε μικρά ανθρώπινα όντα που αξίζουν την αγάπη των γονιών τους μόνο κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες.

Πριν από ένα χρόνο, ένα μικρό αγόρι ο Πέδρο άλλαξε σχολείο και πήγε από το Pestalozzi σε ένα παραδοσιακό. Η μητέρα του έκλαιγε στο αποχαιρετηστήριο πάρτυ του. Υπήρχαν πολλές διαφορετικές απόψεις μεταξύ αυτής και του πατέρα του Πέδρο, όσον αφορά στην πιο σωστή εκπαίδευση για το παιδί και τελικά αυτή αποφάσισε να ενδώσει στις απόψεις του πατέρα για να μην διακινδυνεύσει παραπάνω το γάμο της. Ο Πέδρο είχε έρθει σε εμάς όταν ήταν τεσσάρων χρονών, με μία προφανή μυική ανικανότητα στα πόδια και με μια δυσάρεστη τσιριχτή φωνή, η οποία γινόταν πιο αισθητή μετά από τα σαββατοκύριακα στο σπίτι παρά μετά από τις πέντε μέρες στο σχολείο. Σύμφωνα με τη μητέρα του Πέδρο, ο πατέρας του έκανε μεγάλες προσπάθειες μαζί του τα σαββατοκύριακα. Δεν ήθελε να παραδεχτεί ότι ο γιος του είχε αδύναμα πόδια. Αυτός ο ίδιος θα ήθελε να παίζει ποδόσφαιρο στα νιάτα του, αλλά οι γονείς του θεωρούσαν ότι αυτό είναι ένα άθλημα που δεν ταιριάζει στα αγόρια της δικής τους κοινωνικής τάξης κι έτσι του έκαναν μαθήματα μουσικής. Έτσι, ήταν σημαντικό για αυτόν να παίζει

ποδόσφαιρο με το γυιο του συχνά, παρόλο που δεν σημείωναν ιδιαίτερη πρόοδο. Στο νηπιαγωγείο, όπου ο Πέδρο είχε επιλογή, δεν ακουμπούσε ποτέ τις μπάλες. Σύντομα, οι γονείς του τον έστειλαν σε μαθήματα για κολύμπι, παρόλο που είχε προβλήματα εκείνο τον καιρό με μολύνσεις στα αυτιά του. Έπρεπε να φοράει ωτοασπίδες και σκουφάκι (ασυνήθιστο για αυτήν τη χώρα) και τα άλλα παιδιά τον κορόιδευαν. Ο Πέδρο έμαθε να κολυμπάει «σωστά» και ήταν ο μόνος εξάχρονος που μπορούσε να κολυμπήσει κατά μήκος όλης της πισίνας όταν μπήκε στο νηπιαγωγείο (preschool), παρόλο που οι κινήσεις του ήταν δύσκαμπτες. Αλλά ενώ τα παιδιά στο σχολείο Pestalozzi διασκέδαζαν κωπηλατώντας και απολάμβαναν ένα σωρό πράγματα που μπορούσαν να κάνουν μέσα στο νερό, ο Πέδρο απολάμβανε να κάθεται στην άκρη της πισίνας και να μην τον αναγκάζει κανένας να μπει μέσα στο νερό. Αν δεν τον έβαζαν να κολυμπάει πιο πριν και είχε ελεύθερο χρόνο να παίξει στο νερό, πιθανότατα θα συμμετείχε στα παιχνίδια της χαρούμενης ομάδας μέσα στην πισίνα.

Στην αρχή της προηγούμενης σχολικής χρονιάς, μετά από πολλές συζητήσεις, δεχτήκαμε την δεκάχρονη κόρη του γείτονά μας στο νηπιαγωγείο μας, γιατί οι γονείς είχαν αρχίσει να δυσφορούν όλο και περισσότερο με τα αποτελέσματα που είχε το προηγούμενο σχολείο στον κατά τα άλλα προηγούμενο ζωηρό χαρακτήρα της κόρης τους. Περιέγραφαν ότι κατ'επέκταση είχε χάσει την όρεξή της για μάθηση ακόμα και για παιχνίδι. Τα μαθήματα πιάνου ήταν το μόνο πράγμα που έδειχνε ακόμα ενδιαφέρον και απόλαυση, σύμφωνα με τους γονείς της. Μετά από πολλές εβδομάδες μέσα στο σύστημα του ελεύθερου σχολείου, η Σάρα ανακοίνωσε στους γονείς της ότι «δεν ήθελε να παίξει πιάνο ποτέ ξανά». Ήταν μια μαύρη μέρα για ολόκληρη την οικογένεια. Το γεγονός ότι οι γονείς της ταράχτηκαν τόσο πολύ δείχνει το πόσο σημαντικά ήταν αυτά τα μαθήματα για τους ίδιους, προφανώς ήταν για τους ίδιους μια επιβεβαίωση για την ποιότητά τους ως καλοί και γεναιώδοροι γονείς. Πέρασε ένας χρόνος ώστε να αισθανθεί η Σάρα ότι την σέβονται ως άτομο και να ρισκάρει να παίξει ξανά πιάνο.

Ένας σημαντικός παράγοντας στη δουλειά του νηπιαγωγείου είναι, αναγκαστικά, να επιτρέπει στις ανικανοποίητες ανάγκες των παιδιών να έρθουν στην επιφάνεια και αν είναι δυνατόν να ικανοποιηθούν. Στις συνεδρίες μας με τους γονείς δεν είναι εύκολο να ξεκαθαρίσουμε τις διαφορές ανάμεσα στις αυθεντικές ανάγκες και στα υποκατάστατα για τις βασικές ανάγκες. Προσπαθούν να αμυνθούν: «Δε μπορείτε να περιμένετε από εμάς, να δίνουμε στα παιδιά ότι θέλουν»! Προσπαθούμε να τους δείξουμε τη διαφορά: το μικρό παιδί που κλωτσάει και τσιρίζει και θέλει τα πάντα μέσα στο σούπερμάρκετ, δεν θα ικανοποιούνταν ακόμα και αν έτρωγε και το τελευταίο πράγμα που θα μπορούσαν να του

αγοράσουν τα λεφτά της σαστισμένης και ενοχλημένης μητέρας του. Η συμπεριφορά του απλά δείχνει ότι δεν παίρνει την αγάπη που χρειάζεται ή δεν παίρνει αγάπη σύμφωνα με τις πραγματικές του ανάγκες.

Μερικοί γονείς που άκουσαν τις συμβουλές μας, έκαναν συνήθειά τους να αφήνουν τα παιδιά να κάθονται για πολύ ώρα στην αγκαλιά τους, να αγκαλιάζονται ή να τους επιτρέπουν να παίρνουν αποφάσεις. Συχνά, όμως, αυτό παραμένει μια τεχνική. Αν δεν έρχεται φυσικά, από αληθινά συναισθήματα, το παιδί θα το βρει ανεπαρκές ή καθοδηγητικό. Τίποτα δεν είναι αρκετό για ένα παιδί εκτός από τα αληθινά συναισθήματα. Όπως και εμείς αισθανόμαστε και συναισθανόμαστε το παιδί. Το να αισθανόμαστε αληθινά συναισθήματα είναι μια ολοκληρωμένη εσωτερική δύναμη που δεν μπορεί να χωριστεί. Για πολλούς λόγους, συχνά, παίρνει καιρό το να μπορέσουν οι γονείς, που θέλουν να έχουν μια καλή και αληθινή σχέση με το παιδί τους, να έρθουν σε επαφή με τα δικά τους συναισθήματα. Σε αυτούς που μας ρωτούν, κάνουμε απλές και ρεαλιστικές προτάσεις. Εξηγούμε, για παράδειγμα, ότι το γέλιο και το κλάμα είναι τα κλειδιά που μας παρέχει η φύση για να λύσουμε τα μπλοκαρίσματα και να απελευθερώσουμε τις δυνάμεις που έχουν δεθεί. Το κλάμα είναι πολύ συχνά «μη αποδεκτό», ειδικά στην περίπτωση των αγοριών. Παρηγορούμε γρήγορα το παιδί για να σταματήσει λέγοντας: «Για να δω...κοίτα, τίποτα δεν έγινε...είσαι μια χαρά» ή «είσαι πολύ μεγάλος για να κλαις». Δεν έχουμε ιδέα ότι αυτό το μικρό ατύχημα προκάλεσε το «πηγάδι του πόνου» στο να ξεχειλίσει μέσα στο μικρό παιδί και αυτό κλαίει για όλο τον πόνο που έχει συσσωρευτεί μέσα του. Αν αφήσουμε το παιδί να κλάψει όσο θέλει κρατώντας το στην αγκαλιά μας, αναγνωρίζοντας τον πόνο και λέγοντας «ναι το ξέρω πονάει αλήθεια» τότε μπορεί τελικά το κλάμα να στερέψει και η ένταση εβδομάδων, μηνών, χρόνων να επιλυθεί.

Όταν ο δεύτερος γιος μας ο Ραφαέλ έγινε έξι χρονών, ο Μαουρίτσιο κι εγώ ζήσαμε κάτι που μας έκανε τρομερή εντύπωση. Ήμασταν και οι δύο πολύ απασχολημένοι με τη δουλειά μας στο νηπιαγωγείο και το σχολείο. Ξαφνικά, ο Μαουρίτσιο, που δούλευε στο γραφείο, άκουσε ουρλιαχτά και αναγνώρισε τη φωνή του Ραφαέλ. Πριν προλάβει να πεταχτεί έξω από το γραφείο για να βεβαιωθεί πόσο άσχημο ήταν το ατύχημα που μόλις είχε συμβεί, έφερε τον Ραφαέλ μέσα στο γραφείο ένας δάσκαλος κουβαλώντας τον στα χέρια. Ούρλιαζε με όλη τη δύναμη των πνευμόνων του και κρατούσε τα χέρια μπροστά του. Ο Μαουρίτσιο προσπάθησε να καταλάβει τι είχε συμβεί. Ο δάσκαλος αδυνατούσε να δώσει μία εξήγηση. Είχε πέσει στο τσιμέντο μπροστά από το σπίτι με τα χέρια, ουρλιάζοντας δυνατά. Θα μπορούσε να είναι ένα σπασμένο χέρι ή καρπός, αλλά δεν φαινόταν τίποτα. Τα χέρια του ήταν λίγο κόκκινα, αλλά δεν είχε ούτε

γρατσουινιά. Υπήρχαν δύο πιθανότητες: ή να τον πάμε στο Quito για ακτινογραφία ή να υποθέσουμε τα καλύτερα, από τη στιγμή που δεν υπήρχαν ούτε γρατσουινιές και να ηρεμήσουμε τον Ραφαέλ. Ο Μαουρίτσιο δεν διάλλεξε καμία από τις δύο. Αντίθετα, κάθησε κάτω, τον πήρε σφιχτά στην αγκαλιά του και σε κάθε φωνή του τον επιβεβαίωνε «Αλήθεια πονάει, αλήθεια πονάει». Αυτό συνεχίστηκε για μισή ώρα. Ήταν ένα μεγάλο ξέσπασμα από φωνές και κλάματα που θα είχαν έναν βαθύ αντίκτυπο δυσαρέσκειας σε όποιον βρισκόταν τριγύρω. Τελικά ο Ραφαέλ συντόνισε την αναπνοή του και ψέλλισε «έκαψα τον εαυτό μου, έκαψα τον εαυτό μου». Ήταν λες και ξετυλίχτηκε το κουβάρι στα μάτια του Μαουρίτσιο. Όταν ο Ραφαέλ ήταν τεσσάρων χρονών, είχε ένα απίστευτο ατύχημα με βραστό νερό και μία αντίσταση θέρμανσης. Το στομάχι του και η πάνω πλευρά του δεξιού του ποδιού είχαν καλυφθεί με εγκαύματα δεύτερου και τρίτου βαθμού. Σε εκείνη τη φάση ο Ραφαέλ είχε φανεί πολύ γενναίος. Αν δεν είχε μπλοκάρει τον πόνο θα είχε σοκαριστεί. Από τότε τα τραύματα είχαν επουλωθεί και μερικές φορές ο Ραφαέλ θυμόταν το ατύχημά του με περηφάνια. Το ξαφνικό κάψιμο των χεριών του, τον έφερε σε επαφή με τον μπλοκαρισμένο πόνο. Τώρα μεγαλύτερος και πιο σταθερός, ήταν σε θέση να ξαναβιώσει την επώδυνη εμπειρία. Καθώς σκούπιζε τα μάτια του, επέστρεψα από το σχολείο και ο Μαουρίτσιο μου εξήγησε: «Ο Ραφαέλ μόλις είχε μια τρομακτική εμπειρία. Έπεσε και έκαψε τα χέρια του». Και ο Ραφαέλ πρόσθεσε: «Ναι, και πόνεσε πολύ περισσότερο από τότε που έκαψα το στομάχι μου. Αλλά το στομάχι μου κάηκε στα αλήθεια και τα χέρια μου δεν είναι χτυπημένα».

Τις εβδομάδες που ακολούθησαν, ο Ραφαέλ κρεμόταν από εμάς, παρόλο που η ανεξαρτησία του ήταν πολύτιμη για αυτόν. Μια φορά, ο Μαουρίτσιο άφησε στην άκρη το βιβλίο του για να παίξει μαζί του και αυτός άρχισε να κλαίει χωρίς προφανή λόγο. Η πρώτη αντίδραση ενός ενηλίκου που θα ήθελε λίγο χρόνο για τον εαυτό του θα ήταν η εξής: «Εγώ παίζω μαζί σου κι εσύ ξεκινάς να κλαις. Δεν σου έκανα τίποτα!» Αλλά ο Μαουρίτσιο παρατήρησε ότι το κλάμα ξεκινούσε όταν ακουμπούσε το στομάχι του Ραφαέλ. Έτσι, συνέχισε να κάνει απαλό μασάζ στο ίδιο σημείο, προκαλώντας κλάμα στον Ραφαέλ ξανά και ξανά. Μόλις πήγαινε σε άλλο σημείο το κλάμα σταματούσε. Αυτό συνεχίστηκε για περίπου μία ώρα. Μετά από αυτήν την εμπειρία, ο Ραφαέλ ήταν ένα διαφορετικό παιδί για τις επόμενες τρεις εβδομάδες. Σπάνια τον βλέπαμε χαλαρό, χαρούμενο και δημιουργικό. Αλλά μετά από αυτήν την περίοδο, έψαχνε παρόμοιες αφορμές για κλάμα. Ένα μικρό άγγιγμα ήταν πολλές φορές αρκετό για να ξεκινήσει αυτή τη διαδικασία. Πήρε πολλούς μήνες αλλά κάθε φορά το κλάμα ήταν και λίγο μικρότερο.

Ο Janon επιμένει ότι μόνο οι γονείς που έχουν κάνει πρωταρχική θεραπεία οι ίδιοι, μπορούν να είναι πραγματικά αισθαντικοί γονείς. Στο βιβλίο του *The Primal Revolution*, ισχυρίζεται ότι εντυπωσιακά πολλοί πρώην θεραπευόμενοι του αισθάνονται μεγάλο δέος για την ευθύνη απέναντι στα παιδιά, που προτιμούν να μην κάνουν καθόλου, από φόβο ότι δεν θα πράττουν σωστά για αυτά. Ο Μαουρίτσιο κι εγώ, έχουμε συζητήσει πολλές φορές για αυτό το δίλημμα και καταλήξαμε για τους εαυτούς μας, ότι η θεραπεία που περιγράφεται στο βιβλίο του Janon είναι σίγουρα κατάλληλη και αξιόσυστατη, αλλά παραμένει μια τεχνητή περίπτωση. Είμαστε περισσότερο υπέρ μιας «θεραπείας με την πραγματικότητα», που μπορεί ο καθένας να εφαρμόζει στην καθημερινή του ζωή. Κάθε απτή κατάσταση στη ζωή μας, όλες μας οι συναναστροφές με την οικογένεια, τους φίλους και τους συναδέλφους, μας δίνουν πολλές ευκαιρίες για να αισθανθούμε τον εαυτό μας με ειλικρίνεια και τιμιότητα, σε κάθε ξεχωριστή περίπτωση. Να αναγνωρίσουμε τα μυστικά μοτίβα, τους κρυμμένους φόβους και τις προσδοκίες και να βρούμε εναλλακτικές για τις συνηθισμένες αντιδράσεις μας. Τα παιδιά που φροντίζουμε περιμένουν τις ευκαιρίες για να δοκιμάσουν νέους δρόμους. Είναι ακόμα σε στενή σύνδεση με τα αισθήματά τους για τη ζωή και δεν είναι περικυκλωμένα από αμυντικά τείχη που κατασκευάζει η λογική, όπως είμαστε εμείς.

Πριν μερικούς μήνες, ήρθαν οι γονείς του Αντρέ να μας μιλήσουν στις ώρες γραφείου. Ήθελαν να εκφράσουν την ανησυχία τους για το γεγονός ότι ο πεντάχρονος γιος τους είχε δείξει τόσο μικρή πρόοδο στη «σοβαρή δουλειά» που γίνεται στο νηπιαγωγείο. Προσπαθήσαμε να ηρεμήσουμε τους γονείς, και οι δύο καθηγητές πανεπιστημίου, λέγοντάς τους ότι το παιδί ξέρει καλύτερα τι χρειάζεται. Στην πραγματικότητα είχαμε από καιρό παρατηρήσει ότι αυτό το παιδί, σε αντίθεση με όλα τα υπόλοιπα παιδιά, έψαχνε μόνο ξέφρενα παιχνίδια για να συμμετέχει. Αν κάποιος ήθελε να τον αρπάξει και να τον ενοχλήσει στο παιχνίδι, τραβιόταν γρήγορα και έδειχνε μεγάλη αντίσταση. Στο τέλος της κουβέντας μας, που κράτησε μία ώρα, οι γονείς ήθελαν να μάθουν, με έναν τρόπο σχεδόν φαινομενικό, αν οι συχνοί εφιάλτες που έβλεπε ο Αντρέ για μήνες και τον έκαναν να τρέχει κλαίγοντας στο κρεβάτι τους, ήταν σημαντικοί. Δεν ήταν σίγουροι αν έπρεπε να τον στείλουν πίσω στο κρεβάτι του ή να τον κρατήσουν στο δικό τους. Με το άκουσμα της λέξης *εφιάλτες*, τεντώσαμε τα αυτιά μας και αρχίσαμε να ρωτάμε τους γονείς για τη ζωή του Αντρέ στο σπίτι και τα προηγούμενα χρόνια του. Μας είπαν ότι η μητέρα του είχε μια δύσκολη εγκυμοσύνη, που την ανάγκασε να μείνει ξαπλωμένη στο κρεβάτι για μήνες. Το παιδί γεννήθηκε με τη βοήθεια λαβίδων και υπέστη την πρώτη του εγχείρηση σε

ηλικία δύο εβδομάδων. Στα πρώτα δύο χρόνια της ζωής του, ο Αντρέ εγχειρήστηκε τρεις φορές. Ευτυχώς, όμως, η υγεία του άρχισε να καλυτερεύει γρήγορα. Η μητέρα του ήταν σε θέση να επιστρέψει στη δουλειά της και η οικογένεια, πιο συγκεκριμένα μία κυριαρχική γιαγιά, ανέλαβε τη φροντίδα του αγοριού. Ήταν αισθητό ότι ο Αντρέ τα πήγαινε πολύ καλά με άτομα της οικογένειάς του που δεν έχαναν τον χρόνο τους εκφράζοντας συναισθήματα, ενώ απέφευγε τους συναισθηματικούς συγγενείς. Οι γονείς είχαν ανησυχήσει λίγο, καθώς μια παλιά πληγή του Αντρέ είχε ανοίξει πριν μερικές εβδομάδες και χειροτέρευε από τότε βγάζοντας πύον. Παρόλα αυτά, ο Αντρέ δεν παραπονέθηκε ποτέ για αυτό – ήταν ένα γενναίο αγόρι και δεν έκλαψε καθόλου.

Στην αρχή δεν μπορούσαμε να πιστέψουμε αυτό μας είπαν για την ανοιχτή πληγή. Ο Αντρέ πηδούσε από την πλατφόρμα για σκαρφάλωμα και μπλεκόταν σε καυγάδες με μπουνιές με τους φίλους, χωρίς ποτέ να παραπονιέται για κάποιο χτύπημα. Την επόμενη μέρα τον εξετάσαμε και όντως διαπιστώσαμε ότι είχε μία πληγή στο μέγεθος παλάμης. Προσπαθήσαμε να ξεκαθαρίσουμε στους γονείς του ότι ο γιος τους κινδύνευε να γίνει ένα έξυπνο παιδί χωρίς συναισθήματα και τους συμβουλέψαμε να τον φροντίζουν με κάθε ευκαιρία και να του δίνουν τη δυνατότητα να κλαίει. Μία εβδομάδα αργότερα η μητέρα επέστρεψε σε κατάσταση σοκ και φόβου. Ο μικρός της Αντρέ έκλαιγε συνέχεια τώρα. Μία στιγμή τη ρώτησε «Μαμά, γιατί δεν με αγαπάς πια»; Με κλάματα αυτή, τον διαβεβαίωσε ότι τον αγαπάει. Αλλά η απάντησή του σε αυτό ήταν «κάθε φορά που με ακουμπάς με πονάς»! Με τη βοήθεια των γονιών του ο Αντρέ κατάφερε να έρθει σε επαφή με τον πόνο του, που συσσωρευόταν μετά τη γέννησή του. Κάθε συναίσθημα, ακόμα και η φροντίδα της μητέρας του, τον έκανε να αισθάνεται τον ίδιο του τον πόνο. Οι γονείς του, που ενδιαφέρονταν μόνο για την καριέρα τους μέχρι εκείνη τη στιγμή, άρχισαν να βλέπουν εναλλακτικές για τη ζωή τους για το καλό του γιου τους.

Καθώς κάθομαι εδώ, απασχολημένη με την τελευταία εκδοχή αυτού του κεφαλαίου, η νέα σχολική χρονιά έχει ξεκινήσει ήδη από καιρό. Ο αριθμός των παιδιών στο δημοτικό σχολείο έχει διπλασιαστεί από πέρσι. Έχουμε και πάλι αναλάβει παιδιά που έρχονται από άλλα σχολεία, για τα οποία θα μπορούσα να γράψω ένα ακόμα κεφάλαιο με ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις. Αλλά θα προσθέσω ακόμα μία ιστορία, η οποία πραγματικά έστυψε τις καρδιές μας.

Μία οικογένεια Αμερικανών εγκατέλειψε τις ΗΠΑ το περασμένο καλοκαίρι για να ξεκινήσει μια ζωή «γεμάτη και με νόημα» στο Tumaco. Συμπεριλαμβανομένης και της επιλογής να έχουν μια ανοιχτή εκπαίδευση για τα παιδιά τους, που δεν μπορούσαν να τους την παρέχουν πιο πριν λόγω οικονομικών. Η μετακόμιση ήταν

ιδιαίτερα δύσκολη για τον μεγαλύτερο γυιο τους, περισσότερο από όσο μπορούσαν να φανταστούν. Αυτό το δεκάχρονο αγόρι, που έπρεπε να αφήσει τους φίλους του, να αλλάξει μέσα σε ένα διαφορετικό εκπαιδευτικό σύστημα και να μάθει μια καινούρια γλώσσα, όλα ταυτόχρονα, νιώθει τελείως χαμένο και θλιμένο από όταν πρωτοήρθε στο Εκουαδόρ. Δεν θέλει να κάνει τίποτα, σέρνεται κατά τη διάρκεια της ημέρας και δε θέλει να γίνει φίλος ούτε με τα παιδιά της ηλικίας του που μιλάνε αγγλικά στο σχολείο. Με λίγα λόγια, είναι δυστυχισμένος και οποιοσδήποτε τον βλέπει δεν μπορεί να κάνει τίποτα άλλο παρά να αισθανθεί λύπη και αυτός. Άρχισα πραγματικά να λυπάμαι, όμως, όταν άκουσα ότι οι γονείς του, του έδιναν σαν ανταμειβή δέκα νομίσματα για κάθε μέρα που θα «φορούσε» το χαρούμενο πρόσωπό του! Καημένε Τζον, μαθαίνεις από τόσο νωρίς ότι οι γονείς σου δεν σε δέχονται στην τωρινή σου κατάσταση, δεν δέχονται τον τρόπο που αισθάνεσαι. Γενικά, όλοι θέλουμε χαμογελαστά, έξυπνα, δυνατά παιδιά. Τι πρέπει να κάνουμε με αυτά όταν είναι θλιμένα και κλαίνε, όταν μας δείχνουν την αντίστασή τους και το θυμό τους, όταν δεν θέλουν να δουν, να ακούσουν ή να καταλάβουν τίποτα και μας φαίνονται αδύναμα και άχρηστα;

7. Ένα εναλλακτικό Δημοτικό Σχολείο

Στις εκπαιδευτικές συναντήσεις μας με τους δασκάλους και τους γονείς, είχαμε συγκεντρώσει αρκετούς προβληματισμούς σχετικά με την ανατροφή των παιδιών, την ψυχολογία τους, τις παιδαγωγικές πρακτικές στα σχολεία του Εκουαδόρ και τη νομοθεσία που διέπει το σχολικό σύστημα στη χώρα. Δεν μπορούσαμε πλέον να αρνηθούμε την υφιστάμενη ανάγκη για μια εναλλακτική λύση. Θα έπρεπε τώρα να αρχίσουμε να επηρεάζουμε την κοινή γνώμη μέσω των εκδόσεων και έτσι να συμβάλουμε στην ευαισθητοποίηση της κόσμου πάνω στο θέμα: Αλλά τότε, τί δρόμο θα μπορούσε κανείς να προσφέρει στους γονείς οι οποίοι θα αρχίσουν να έχουν αμφιβολίες για το παραδοσιακό σχολείο, μετά την αφύπνιση τους στο θέμα αυτό; Ποιες εναλλακτικές λύσεις ήταν επιτυχής όσον αφορά άλλες χώρες; Υπήρχε κάποιο μοντέλο που θα μπορούσε να υιοθετηθεί αυτούσιο στην κατάσταση που βρίσκεται η χώρα του Εκουαδόρ; Και αυτό ήταν δυνατό να συμφιλιώσει και να φέρει σε αρμονία μια εναλλακτική διαδρομή, έναν διαφορετικό τρόπο εκπαίδευσης με τις απαιτήσεις του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού;

Κατά τη διάρκεια της έρευνάς μας, βρήκαμε αρκετό υλικό που είχε να κάνει με εναλλακτικές λύσεις που είχαν γίνει γνωστές σε όλη την Ευρώπη και τις Ηνωμένες

Πολιτείες. Το βιβλίο του Paul Goodman «Υποχρεωτική Δυσεκπαίδευση» επέκρινε τη δομή του σύγχρονου αμερικανικού εκπαιδευτικού συστήματος με μεγάλη πειθώ. Κατά τη γνώμη του, πολλά από τα δεινά του, στην πραγματικότητα προέρχονται από την ίδια την αρχή της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, η οποία αρχικά είχε εισαχθεί για την προστασία και την ευημερία του παιδιού. Ο Goodman προσφέρει ένα μεγάλο αριθμό λύσεων και τρόπων εξόδου από το δίλημμα της «υποχρεωτικής δυσεκπαίδευσης». Ο σχηματισμός και η αλληλεπίδραση των δυνάμεων που μπορούμε να βρούμε στην κοινωνία του Εκουαδόρ, ωστόσο, διαφέρουν τόσο πολύ από την κατάσταση της Βόρειας Αμερικής, κάτι το οποίο μας ανάγκασε να χρησιμοποιήσουμε μόνο τις βασικές ιδέες του βιβλίου. Μια από αυτές τις ιδέες ήταν μια μεγάλη στήριξη για μας ξανά και ξανά, ότι αν δηλαδή ένα παιδί, διδαχθεί την κατάλληλη στιγμή και με τον σωστό τρόπο, είναι σε θέση να λάβει ολόκληρο το αντικείμενο ενός εξαετούς δημοτικού σχολείου σε τέσσερις έως έξι μήνες, χωρίς δυσκολίες. Έτσι, η ανάγκη για την εκπλήρωση του επίσημου προγράμματος σπουδών δεν είναι λόγος για να μην αδράξουμε την ευκαιρία να συνδιαμορφώσουμε στην εύρεση μιας εναλλακτικής λύσης.

Τα μέλη της ένωσης John Holt στις Ηνωμένες Πολιτείες, στις λύσεις τους για το δίλημμα της αμερικάνικης εκπαίδευσης, προσφέρουν στους γονείς που παίρνουν τα παιδιά τους από την κρατική εκπαίδευση, προκειμένου να τους δώσουν μια εναλλακτικής μορφής εκπαίδευση στο σπίτι, ενεργό στήριξη για την επίλυση των μυριάδων προβλημάτων που προκύπτουν από αυτό το βήμα. Στις Ηνωμένες Πολιτείες αυτό έχει γίνει μια αρκετά αξιοσημείωτη κίνηση. Αυτό το κίνημα αντλεί την υποστήριξή του από την πρωτοβουλία ενός αυξανόμενου αριθμού γονέων, που όχι μόνο έχουν αναγνωρίσει τα μειονεκτήματα της δημόσιας εκπαίδευσης, αλλά είναι έτοιμοι να υπερασπιστούν την άποψή τους ενάντια σε όλα τα εμπόδια και να αναλάβουν την πλήρη ευθύνη για την εκπαίδευση των παιδιών τους, κάνοντας προσωπικές θυσίες. Μέχρι πού μπορούν να φτάσουν αυτές οι θυσίες περιγράφεται στην ιστορία μιας αξιόλογης οικογένειας στην Αγγλία. Η έκθεση σχετικά με αυτή την οικογένεια ήταν δημοσιευμένη με τον τίτλο «*Τα Παιδιά πάνω στο λόφο*», από τον Michael Deakin. Με τη μεγαλύτερη έκπληξη διαβάζουμε για το πώς ένα παντρεμένο ζευγάρι, κατά τη διάρκεια των ετών διαμόρφωσης των τεσσάρων παιδιών τους, σκόπιμα και συνειδητά αναβάλλει. Πράγματι βάζει στην άκρη τις δικές του ανάγκες και μέσω της συνεπούς και αποφασιστικής τήρησης των αυθεντικών αναγκών των παιδιών τους, ήταν σε θέση να προωθήσουν τη διαδικασία ανάπτυξης αυτών των παιδιών

σε τέτοιο βαθμό, ώστε τα πιο ασυνήθιστο ταλέντα εμφανίστηκαν και μπορούσαν να ανθίσουν.

Είμαστε, φυσικά, μακριά από το να συστήσουμε στους «Pestalozzi γονείς μας» μια τέτοια ολοκληρωμένη και ακραία θυσιαστική αφοσίωση. Εδώ στο Εκουαδόρ, ίσως, η απελπισία σχετικά με το δημόσιο εκπαιδευτικό σύστημα δεν είναι ακόμη τόσο μεγάλη, και στις περισσότερες περιπτώσεις η αναγκαία εμπιστοσύνη εκ μέρους των γονέων στις δικές τους ικανότητες δεν υπάρχει, κάτι που αν υπήρχε θα μας επέτρεπε να προτείνουμε δραστικά μέτρα τα οποία θα ληφθούν υπόψη στην εκπαίδευση στο σπίτι. Η δική μας εναλλακτική, ως εκ τούτου, ήταν υποχρεωμένη να παραμείνει εντός των ορίων του κλασσικού σχολείου, μια εναλλακτική λύση μέσα στο πλαίσió της, όπως ήταν. Διάφορες εναλλακτικές λύσεις και σε άλλες χώρες, επέστησαν την προσοχή μας: η «ανοιχτή τάξη» στις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Βόρεια Ευρώπη, η «ολοκληρωμένη ημέρα» στην Αγγλία, «το σχολείο που ταξιδεύει» στη Δανία, μοντεσοριανά σχολεία σε πολλές χώρες, τα σχολεία Waldorf, το μοντέρνο σχολείο του Celestin Freinet στη Γαλλία, και, τέλος, η Schulen zum denken στη Γερμανία. Βασισμένα στις ερευνητικές μελέτες του Piaget, έχουν ως στόχο να κατευθύνουν τα πρώτα στάδια της διαδικασίας της σκέψης ενός παιδιού προς τη σωστή κατεύθυνση, χρησιμοποιώντας επιστημονικές μεθόδους.

Το μοντέλο των σχολείων Waldorf ήταν το πρώτο που πρέπει να απορριφθεί, δεδομένου ότι δεν θέλαμε να συνδεθεί η προσπάθειά μας για ένα νέο σχολείο με μια κατά βάση ανθρωποσοφιστική κοσμοθεωρία. Η ιδέα του «σχολείου για τη σκέψη», όπως περιγράφεται από τους Hans Furth και Harry Wachs στο *Denser! geht zur Schule* («Η σκέψη πάει σχολείο»), δεν θα μπορούσε να μας πείσει απόλυτα. Πώς υποτίθεται ένα πρόγραμμα, που χωρίζει τις προγραμματισμένες δραστηριότητες των μαθητών σε ενότητες των πέντε, δέκα, είκοσι και είκοσι πέντε λεπτών, μπορεί να οδηγήσει στο να ενισχυθεί η ικανότητα των παιδιών να παίρνουν αποφάσεις, να λαμβάνουν υπόψη τις ατομικές τους ανάγκες και συμφέροντα, να οδηγήσει σε μια αυθεντική αίσθηση για ζωή, ακόμα κι αν λάμβανε υπόψη τις γενικές νοητικές δομές και τη λογική των παιδιών:

Οι περισσότεροι από τους γονείς και τους δασκάλους που είχαν ήδη, σε αυτό το πρώιμο στάδιο, δείξει ενδιαφέρον για τη δημιουργία ενός εναλλακτικού σχολείου είχαν περάσει από μια διαδικασία προσωπικής ανάπτυξης. Είχαν εμπλακεί προσπαθώντας, με το δικό τους τρόπο, να βρουν το δρόμο της επιστροφής σε ένα αίσθημα ολότητας, να ξαναμάθουν πώς «πραγματικά να είναι στο εδώ και στο τώρα», για να διαλύσουν παλιές εντάσεις και κολλήματα και να αντιμετωπίσουν τη ζωή με νέα ελπίδα και ένα νέο άνοιγμα. Για αυτούς, το ζήτημα

ενός εναλλακτικού σχολείου επικεντρώθηκε στο βασικό πρόβλημα που ορίζεται ως εξής: Πώς μπορούμε να δημιουργήσουμε ένα σχολείο που δεν θα απογυμνώσει (να μην πούμε αντ-εκπαιδεύσει!) το παιδί από τη φυσική του χαρά για ζωή, την περιέργεια, την αυτοπεποίθηση και την ατομικότητά του, καθώς και τα συναισθήματα της δικής του αξίας και της αξίας των άλλων; Ένα σχολείο που δεν αναγκάζει το παιδί να εμποδίσει την ελεύθερη ροή των συναισθημάτων του και αφήνει τη ζωή του ακατάλυτη, έτσι ώστε κάποια στιγμή αργότερα στη ζωή αυτό το παιδί να μην χρειαστεί να συλλέξει τα κομμάτια του εαυτού του με κόπο, προκειμένου να «βρει ξανά τον εαυτό του»; Ήταν ένα σχολείο που θα άφηνε στο παιδί τη διαχείριση της ώθησης για μάθηση και όχι στους ενήλικες, όπως γίνεται συστηματικά;

Στην αναζήτησή μας ήρθαμε σύντομα σε επαφή με τα έργα του John Dewey, τα οποία στις αρχές του αιώνα μας, είχαν ήδη γίνει ηγετικές οδηγίες για τις προοδευτικές εκπαιδευτικές μεθόδους: Τι είναι η Προοδευτική Εκπαίδευση;... Όλα τα [προοδευτικά] σχολεία. . . δίνουν, σε σύγκριση με τα παραδοσιακά σχολεία, μια κοινή έμφαση στο σεβασμό για την ατομικότητα και για την αύξηση της ελευθερίας. Μια κοινή διάθεση να αξιοποιηθεί η φυσική αλλά άνυδρη εμπειρία των αγοριών και των κοριτσιών που έρχονται σε αυτά, αντί να επιβάλει εξωτερικά ερεθίσματα. Όλα εμφανίζουν μια συγκεκριμένη ατμόσφαιρα ανεπισημότητας, καθώς η εμπειρία μας έχει αποδείξει ότι η επισημοποίηση είναι εχθρική προς τη γνήσια πνευματική δραστηριότητα, την ελικρινή συναισθηματική έκφραση και την ανάπτυξη. Η έμφαση στη δραστηριότητα σε αντίθεση με την παθητικότητα είναι ένας από τους κοινούς παράγοντες. Και πάλι υποθέτω ότι σε όλα αυτά τα σχολεία υπάρχει μια κοινή, ασυνήθιστη προσοχή στους ανθρώπινους παράγοντες, στις ομαλές κοινωνικές σχέσεις, την επικοινωνία και την επαφή, στο βαθμό που τα συναντούμε και στο μεγάλο κόσμο πέρα από τις πόρτες του σχολείου. Ότι όλοι πιστεύουν ότι αυτή η ομαλή επαφή και επικοινωνία μεταξύ των παιδιών και μεταξύ παιδιού και δασκάλου έχει υπέρτατη εκπαιδευτική σημασία και όλοι δυσπιστούν στο ότι αυτές οι τεχνητές προσωπικές σχέσεις είναι ο επικεφαλής παράγοντας της απομόνωσης των σχολείων από τη ζωή. Και μέχρι στιγμής έχουμε τα στοιχεία μιας ξεχωριστής συμβολής στο σώμα της εκπαιδευτικής θεωρίας: σεβασμός των ατομικών ικανοτήτων, των ενδιαφερόντων και των εμπειριών, αρκετή εξωτερική ελευθερία και αμεσότητα, τόση τουλάχιστον ώστε να επιτρέπει στους εκπαιδευτικούς να γνωριστούν με τα παιδιά όπως πραγματικά είναι. Σεβασμό για την αυτορρυθμιζόμενη έναρξη και διεξαγωγή της μάθησης, σεβασμό για τη δραστηριότητα ως το ερέθισμα και το κέντρο της μάθησης και ίσως πάνω

από όλα πίστη στην κοινωνική επαφή, την επικοινωνία και τη συνεργασία μέσα σε ένα φυσιολογικό ανθρώπινο πλαίσιο. . . .

Ακόμη και αν είναι αλήθεια ότι οτιδήποτε υπάρχει θα μπορούσε να μετρηθεί - αν μόνο ξέραμε πώς - αυτό που δεν υπάρχει, δεν μπορεί να μετρηθεί. Και δεν είναι παράδοξο να πούμε ότι ο δάσκαλος ασχολείται βαθύτατα με την ανάπτυξη, με μια κινούμενη και εναλλασσόμενη διαδικασία, με τη μετατροπή υφιστάμενων δυνατοτήτων και εμπειριών, ό,τι ήδη υπάρχει σαν εκ γενετής χάρισμα ή σαν επίτευγμα του παρελθόντος, είναι υποδεέστερο σε σχέση με ό,τι μπορεί να γίνει. Οι δυνατότητες είναι πιο σημαντικές από ό,τι ήδη υπάρχει και η γνώση των τελευταίων μετράει μόνο σε συνάφεια με τις δυνατότητες.

Τα ανοικτά σχολεία της Ευρώπης και των Ηνωμένων Πολιτειών, καθώς και τα μοντεσσοριανά σχολεία, συντηρούν και διατηρούν τα πιο σημαντικά στοιχεία μιας μορφής εκπαίδευσης, που βασίζεται στην καταλληλότητά του προς το παιδί και στο σεβασμό για την προσωπικότητά του. Πολλοί από αυτούς, ωστόσο, λειτουργούν σε ένα υψηλό επίπεδο δαπανών καθότι επιλέγουν ακριβά υλικά και προτιμούν τάξεις με ταπετσαρίες σε όλους τους τοίχους. Δημιουργούν έτσι την εντύπωση ότι το ιδανικό περιβάλλον μάθησης απαιτεί τεράστιες επενδύσεις. Ακόμη και τα σχολεία της αγγλικής «integrated day» αν και λιγότερο πολυτελή από ό,τι πολλά παρόμοια σχολεία στην Αμερική, υπολογίζουν σε στήριξη από δημόσιους πόρους και πρόσβαση σε βιβλιοθήκες, καθώς και παρόμοια βοηθήματα. Αντίθετα, η εμπειρία του μοντέρνου σχολείου στη Γαλλία, μας δίνει πολύτιμες συμβουλές για το πώς μια εκπαίδευση που επικεντρώνεται στην δραστηριότητα και την πρωτοβουλία των παιδιών είναι επίσης δυνατή σε ένα φτωχότερο περιβάλλον και με απλά μέσα. Ο Celestin Freinet, ωστόσο, προσπάθησε να φέρει αυτή την πρωτοβουλία των παιδιών σε συμφωνία με τα υπουργικά προγράμματα σπουδών και συνέταξε - μαζί με τα παιδιά - σχέδια εργασίας, τα οποία στην πράξη λάμβαναν προτεραιότητα σε σχέση με το αυθόρμητο ενδιαφέρον των παιδιών. Η εντυπωσιακή κίνηση αυτή του Μοντέρνου Σχολείου έχει εν τω μεταξύ αφομοιωθεί σε μεγάλο βαθμό από το γενικό γαλλικό σχολικό σύστημα και όσο ήμασταν σε θέση να ανακαλύψουμε από σύντομες επισκέψεις, φαίνεται να υπάρχουν μόνο λίγες προσπάθειες για να εφαρμοστούν πλήρως ή / και να λάβουν μεγαλύτερη έκταση οι ιδέες του Freinet.

Έτσι, ήμασταν αντιμέτωποι με μια ερώτηση δύο-σε-ένα: πώς θα μπορούσαμε να δημιουργήσουμε ένα ιδανικό περιβάλλον για τους μαθητές, από τη μία με ελάχιστους πόρους αλλά από την άλλη με επαρκή υλικά; Επιπλέον, αυτό το περιβάλλον δεν πρέπει να είναι απλώς ένα αντίγραφο των μοντέλων άλλων χωρών, αλλά θα πρέπει να χρησιμοποιεί και να δουλεύει με τοπικά στοιχεία, όσο

το δυνατόν περισσότερο. Εμείς δεν μπορούσαμε να περιμένουμε οποιαδήποτε στήριξη από δημόσιους πόρους και αυτό το εναλλακτικό σχολείο έπρεπε να χρηματοδοτηθεί από τα δίδακτρα που κατέβαλαν οι γονείς. Ήταν επίσης σημαντικό να διατηρηθεί το κόστος τόσο χαμηλά, ώστε το σχολείο να είναι προσιτό σε άτομα με μικρά ή μεσαία εισοδήματα και την ίδια στιγμή να αναδειχθεί πώς τέτοιες ανοικτές μέθοδοι μπορούν να γίνουν διαθέσιμες για τις φτωχότερες τάξεις του πληθυσμού.

Ένα άλλο ερώτημα που έπρεπε να αντιμετωπιστεί, ένα πρόβλημα που έπρεπε να λυθεί, είχε να κάνει με τις σχέσεις μας με το Υπουργείο Παιδείας. Από την αρχή ήταν σαφές, ότι δεν θα μπορούσαμε να περιμένουμε καμία οικονομική βοήθεια, αφού ο προϋπολογισμός του υπουργείου απέχει πολύ από το να είναι σε θέση να καλύψει τις ανάγκες των δημόσιων σχολείων. Το εν λόγω θέμα ήταν, πώς να επικρατήσουν κατά του υπουργείου ώστε να καταστεί δυνατή η ύπαρξη μιας εναλλακτικής μορφής σχολείου μέσα στην ομοιομορφία του εκπαιδευτικού συστήματος. Ωστόσο, όταν μια επιτροπή αντιπροσώπων από την ομάδα μελέτης μας διαβουλευτήκε με τις αρμόδιες αρχές, δηλαδή, γραφεία εντός του υπουργείου, έλαβε μια σαφή απάντηση: «Στο Εκουαδόρ δεν επιτρέπεται να υπάρχουν σχολεία τα οποία δεν αποδέχονται ανεπιφύλακτα τη διδακτέα ύλη και τα προγράμματα του υπουργείου. Σε αυτή τη χώρα έχουμε συνηθίσει να κάνουμε τα πράγματα σωστά και καλά. Εμείς δεν επιτρέπουμε πειράματα».

Αλλά στο εσωτερικό του υπουργείου υπάρχει ένα ινστιτούτο υπεύθυνο για την κατάρτιση των εκπαιδευτικών και της συνεχιζόμενης εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών όλων των βαθμίδων και των τάξεων. Ακούσαμε για μια μικρή ομάδα προοδευτικών δημοσίων υπαλλήλων μέσα σε αυτό το ίδρυμα όπου ήσυχα, σχεδόν κρυφά, ακολουθούν μια νέα γραμμή η οποία σίγουρα δεν έρχεται σε αντίθεση με τα σχέδιά μας. Μια ανεπίσημη συζήτηση οδήγησε τελικά σε μια συγκεκριμένη συμβουλή, να μην επιδιώξουμε υπουργική αναγνώριση των εναλλακτικών σχολείων μας, προς το παρόν, αλλά να ξεκινήσουμε να δουλεύουμε και να αποκτούμε εμπειρία πάνω σε αυτό. Εν τω μεταξύ, όπως μας είπαν, θα μπορούσε να προκύψει μια ευνοϊκή κατάσταση του υπουργείου, η οποία με τη σειρά της θα μπορούσε να οδηγήσει σε καθυστερημένη, ή «μετά το γεγονός», αναγνώριση του σχολείου, χωρίς να χρειάζεται να απαρνηθούμε τις αρχές των προοδευτικών μεθόδων. Αυτός είναι ένας Νότιο-Αμερικάνικος τρόπος αντιμετώπισης των νομικών προβλημάτων. Και στην πραγματικότητα, χρειάστηκαν σχεδόν τρία χρόνια μετά την πρώτη αυτή ανεπίσημη απόφαση έως ότου το Μάρτιο του 1982, μια «ευνοϊκή κατάσταση» έλαβε χώρα και ο Υπουργός Παιδείας

έδωσε την υπογραφή στην άδεια χορήγησης εγγράφων για την ύπαρξη μας ως Κέντρο Πειραματικής Pestalozzi, με άδεια να παρέχει ενεργό εκπαίδευση.

Αλλά ποιός θα τολμούσε να στείλει ένα παιδί σε σχολείο που ξεκίνησε να λειτουργεί χωρίς άδεια από το Υπουργείο Παιδείας και τη συγκεκριμένη στιγμή υπήρχε μόνο στα κεφάλια μιας μικρής ομάδας ανθρώπων; Την περίοδο του έτους που γίνονται κανονικά οι εγγραφές στα σχολεία, δεν υπήρχε ούτε σχολικό κτίριο, ούτε καρέκλες, ούτε γραφεία ή οποιαδήποτε άλλα εξαρτήματα του σχολείου. Ένας αριθμός γονέων που είχαν ενδιαφερθεί θεωρητικά για τις ιδέες ενός ενεργού σχολείου άρχισαν να φοβούνται ενόψει της δημιουργίας αυτού του αόρατου σχολείου και έσπευσαν να εγγράψουν τα παιδιά τους σε ένα ορατό αν και παραδοσιακό σχολείο. Παρέμειναν εκεί επτά ζευγάρια που ήθελαν ενεργό σχολείο για τα παιδιά τους, ακόμη και σε αυτή τη δύσκολη κατάσταση. Κάναμε ένα είδος συμβατικής συμφωνίας μαζί τους: το σχολείο αναλαμβάνει την υποχρέωση να δημιουργήσει για τα παιδιά ένα περιβάλλον που αντιστοιχεί στις αρχές της ενεργού εκπαίδευσης και να προωθήσει την αναγνώριση του σχολείου από το υπουργείο. Με τη σειρά τους, οι γονείς υποσχέθηκαν να παρακολουθήσουν μηνιαίες συνεδριάσεις μελέτης που θα ασχολούνταν με τις αρχές της ενεργού εκπαίδευσης και να αξιοποιήσουν αυτές τις αρχές στο σπίτι, όσο το δυνατόν περισσότερο, καθώς και να περνούν τουλάχιστον ένα πρωί ανά τρίμηνο στο σχολείο, προκειμένου να παρακολουθήσουν τις δραστηριότητες των παιδιών και να τις συζητήσουμε κατά τις συνεδριάσεις.

Επομένως, η πρώτη μας τάξη είχε να φιλοξενήσει μόνο μια μικρή ομάδα παιδιών. Έτσι, σχεδιάσαμε μια μικρή προσθήκη στο εξαγωνικό κτίριο του νηπιαγωγείου. Όλα ήταν τόσο απλά, όσο θα μπορούσε να φανταστεί κανείς: ένα ελαφρύτσιμεντένιο πάτωμα, σιδερένιες κολώνες για να κρατούν μια ελαφριά στέγη σχιστόλιθου. Οι τοίχοι ήταν από ξύλινο πάνελ και τα παράθυρα στηρίζονταν με ξύλο από ευκάλυπτο. Ένα μικρό απόθεμα ξύλων, το ταλέντο και η ενασχόληση του ξυλουργού μας, συν μια πίστωση από το κατάστημα υλικού στο Tumbaco κατέστησε δυνατό για εμάς να έχουμε το σχολικό κτήριο σχεδόν έτοιμο από την πρώτη ημέρα του σχολείου. Μόνο τα τζάμια των παραθύρων έλειπαν - τα οποία επρόκειτο να αγοραστούν με την πρώτη απολαβή διδάκτρων. Σανίδες και τούβλα είχαν αντικαταστήσει τα ράφια που έλειπαν. Από την πρώτη ημέρα του σχολείου, οι πρώτοι επτά μαθητές εγγράφονται με περηφάνια στο νέο τους βασίλειο της μάθησης. Τα παιδιά του νηπιαγωγείου δεν είχαν τη δυνατότητα να εισέλθουν σ' αυτό το χώρο και έτσι τους έμοιαζε σαν ένας απαγορευμένος παράδεισος. Ήταν στην πραγματικότητα ένας παράδεισος με πολύ φρέσκο αέρα. Οι καρέκλες και τα τραπέζια ήταν βαμμένα με φωτεινά χρώματα και τα προσωρινά ράφια ήταν

γεμάτα από νέα υλικά. Ο μικρός και ζεστός χώρος της βιβλιοθήκης ήταν εξοπλισμένος με ψάθες και μαξιλάρια και διέθετε βιβλία σε τρεις γλώσσες. Υπήρχε μια γωνιά για το λεγόμενο οικογενειακό παιχνίδι, ένα κουκλοθέατρο, μια μεγάλη λεκάνη με νερό και ένα πλήθος συσκευών να πειραματιστούν, ένα τραπέζι με παιχνίδια, κλίμακες, συσκευές μέτρησης, και πάνω από όλα, ελεύθερη πρόσβαση στους μεγάλους χώρους και στον κήπο, όπου κάθε παιδί θα μπορούσε να λειτουργεί με βάση την επιθυμία του. Επιπλέον υπήρχε η ελευθερία, εφόσον ένα παιδί το ήθελε, να επιστρέψει στο νηπιαγωγείο για μερικές ώρες ή ημέρες. Θα μπορούσε κάποια ανικανοποίητη ανάγκη από προηγούμενα έτη να προκαλούσε έκκληση για μια τέτοια επιστροφή.

Αυτή η πρώτη σχολική αίθουσα ήταν ήδη πολύ μικρή στο τέλος του πρώτου σχολικού έτους, καθώς όλο και περισσότερα παιδιά «τραυματισμένα» από άλλα σχολεία συνέχιζαν να προσέρχονται. Κατά την έναρξη της επόμενης σχολικής χρονιάς, ο αριθμός των μαθητών είχε τριπλασιαστεί. Και πάλι ήμασταν υποχρεωμένοι να περιμένουμε για τα νέα δίδακτρα, ώστε να χτίσει ένα μεγαλύτερο δωμάτιο. Στους πρώτους τρεις μήνες, η παλιά τάξη ήταν γεμάτη πράγματα. Τραπέζια και καρέκλες στήθηκαν στην αυλή. Πολλές δραστηριότητες μεταφέρθηκαν σε εξωτερικούς χώρους και πολλές μύτες κάηκαν από τον ήλιο ενώ τα παιδιά μάθαιναν να διαβάζουν και να γράφουν. Ωστόσο, παρά τα όρια του χώρου, τα παιδιά δεν επηρεάστηκαν στα διάφορα κατορθώματά τους. Με τα χέρια γεμάτα υλικά, σκαρφάωναν στις καρέκλες, ζητώντας επανειλημμένα συγγνώμη αν πατούσαν πάνω στα πόδια ή στα δάχτυλα κάποιου. Παρακολούθησαμε το νέο σχολείο να δημιουργείται μπροστά στα μάτια μας. Τα παιδιά βοήθησαν να χτιστούν τα θεμέλια. Μέτρησαν το βάθος, το μήκος και το ύψος και όρισαν τις πλευρές, την περίμετρο, και τη διάμετρο του δωματίου. Αξιολόγησαν τι μέτρησαν, βοήθησαν στο πριόνισμα, έβαψαν τους τοίχους και τοποθέτησαν τα τζάμια. Και τέλος όλοι βοήθησαν στη μετακόμιση και τη διακόσμηση. Στους τρεις αυτούς μήνες που χρειάστηκαν για την κατασκευή του, το νέο κτίριο είχε γίνει μέρος της ζωής τους.

Και πάλι ήταν ένα εξαγωνικό κτήριο με μεγάλα παράθυρα πάνω στα οποία γαϊδούρια και λάμα πίεζαν τις μύτες τους. Στις τέσσερις πλευρές του σπιτιού, η προεξέχουσα οροφή δημιουργούσε μια μικρή βεράντα, η οποία χρησιμοποιούνταν με διαφορετικούς τρόπους. Από τη μια πλευρά υπήρχε ένας χώρος για φυτά και ζώα που στέγαζε την ολοένα αυξανόμενη συλλογή φυτών, μικρών ζώων, κλαδιών που καλύπτονταν με βρύα, και παρόμοιων θησαυρών, που τα παιδιά έπαιρναν μαζί τους από τις ενημερωτικές εκδρομές σε βουνά, φαράγγια, πλαγιές, ποτάμια και δάση. Δίπλα σε αυτό υπήρχε ένα τραπέζι από

άβαφο ξύλο που θα μπορούσε να μετατραπεί σε μια μακέτα της πόλης, ένα ζωολογικό κήπο από μινιατούρες, ή ένα εκθεσιακό κέντρο.

Μια άλλη πλευρά της φιλοξενούσε ένα ψηλό τραπέζι και ένα κέντρο για τα παιχνίδια με νερό, μαζί με άγκιστρα για ποδιές καουτσούκ και εργαλεία κήπου. Κατά μήκος των πλευρών του εσωτερικού του σχολείου υπήρχαν τα ντουλάπια των παιδιών, στα οποία κρατούσαν τα προσωπικά τους πράγματα. Μία άλλη πλευρά της βεράντας χρησίμευε ως εργαστήριο κεραμικής. Η πλευρά απέναντι από αυτήν προσέφερε ένα μέρος για ένα τεράστιο κλουβί στο οποίο μπορούσαν να βρεθούν όλα τα πράγματα που οι περισσότερες οικογένειες θα έριχναν στα σκουπίδια: παλιά σίδερα, ανταλλακτικά αυτοκίνητων, παλιές μηχανές, εξαρτήματα ρολογιών, ραδιόφωνα, ψυγεία, τροχούς αναπτήρες, σωλήνες και βάσεις... Με λίγα λόγια, μια μεγάλη συλλογή σπασμένων ή άλλως, δήθεν άχρηστων αντικειμένων, που χάρη στη φαντασία και την ενέργεια των παιδιών, μετατρέπονται σε διαστημόπλοια, υποβρύχια, ρομπότ και άλλες εφευρέσεις ακόμη άγνωστα στον πολιτισμό μας.

Η πρώτη σχολική αίθουσα στη συνέχεια μετατράπηκε σε αποθήκη, λίγα μόλις βήματα από το νέο σχολικό κτίριο. Εκεί τα παιδιά έβρισκαν χαρτί, χαρτόνι, χρώματα, στυλό και μολύβια, κόλλα... Επιπλέον ένα ανεξάντλητο αποθεματικό από κουτιά, πλαστικά, δοχεία, πώματα, κομμάτια από μαλλί και άλλα υφάσματα, ρολά και άλλα «απόβλητα» όλων των ειδών που ζητήσαμε και συλλέξαμε από πολυσιχιδή εργοστάσια. Ένα κοντινό ξυλουργείο μας προμήθευε με περίεργα κομμάτια ξύλου και περισσεύματα σε όλα τα σχήματα και μεγέθη, ξύσματα και πριονίδι, βερνίκια και γυαλόχαρτο.

Έξω από τη σχολική αίθουσα, ένα μεγάλο τραπέζι πικ-νικ, ένα ζεστό και φιλόξενο θέατρο, και ένας τεράστιος σωρός άμμου διατίθονταν για διάφορους σκοπούς, όλα καθορίζονταν ή/και μετατρέπονταν μέσω της πρωτοβουλίας των παιδιών κάθε μέρα εκ νέου. Τριγύρω από το σχολείο είναι μια λοφώδης περιοχή. Οι επίπεδες περιοχές είχαν μετατραπεί σε «γήπεδα» από τα παιδιά: για την μπάλα, τα παιχνίδια, άλμα εις ύψος και εις μήκος, αγώνες δρόμου και παρόμοιες δραστηριότητες. Κοντά στο σχολείο τα παιδιά είχαν δημιουργήσει έναν κήπο, που καλλιεργούσαν με υπευθυνότητα. Ένας μικρός μετεωρολογικός σταθμός παρείχε την τελευταία πινελιά στον «υπαίθριο εξοπλισμό».

Στο σχολείο υπήρχαν δύο αποχωρητήρια στη μία πλευρά, των οποίων οι πόρτες είχαν διακοσμηθεί από τα παιδιά με την προειδοποίηση, με μεγάλα γράμματα - Areslahzzi (στα ισπανικά σημαίνει «βρωμάει»!). Στο κέντρο διατάσσονταν - χωρίς συγκεκριμένη ή δεσμευτική σειρά-καρέκλες, τραπέζια και ράφια. Έξω από τα τείχη του σχολείου υπήρχαν τα «Κέντρα Ενδιαφέροντος» με όλα τα διαθέσιμα και τα

σχετικά υλικά: μία εντελώς εξοπλισμένη κουζίνα, ένα κέντρο παιχνιδιού γεμάτο επιτραπέζια παιχνίδια, παιχνίδια δεξιοτήτων και επιδεξιότητας, παιχνίδια λογικής, επίσης Lego, Meccano, και ξύλινα πλακίδια σε όλα τα σχήματα, ένα κέντρο για χειροτεχνίες και κεντήματα με όλα τα απαραίτητα εργαλεία. {...}

Για να μας φαίνεται καλός οιωνός ότι το εναλλακτικό μας σχολείο, στο οποίο εναποθέσαμε τις ελπίδες μας για το μέλλον, λειτουργεί σε ένα κτήριο που έχει σχεδιαστεί από έναν ερασιτέχνη, που χτίστηκε από έναν απλό ξυλουργό από το Εκουαδόρ, και είναι εξοπλισμένο με χειροποίητα έπιπλα και πολλά «σπιτικά» υλικά. Για πολλούς επισκέπτες που αγαπούν ένα σταθερό και μόνιμο περιβάλλον, οι αυτοσχεδιασμοί μας μπορεί τελικά να τους φαίνονται ανησυχητικοί ή ενοχλητικοί. Το μικρό βιβλίο του C.N. Parkinson που φέρει τον τίτλο «*Νόμος του Πάρκινσον*» μας δίνει πάντα πίσω την αίσθηση του χιούμορ και το κέφι μας, πουχάνουμε σε σκοτεινές στιγμές αμφιβολίας. Υποστηρίζει με πολύ χιούμορ πως μια εταιρεία ή ένα ίδρυμα είναι καταδικασμένο σε σταδιακό θάνατο ήδη από τη στιγμή που εγκαθίσταται σε ένα μόνιμο κτίριο. Σύμφωνα με τον Πάρκινσον, όλες οι επιχειρήσεις που είναι ζωντανές και ικανές για ανάπτυξη είναι συνήθως αυτές που βρίσκονται σε αυτοσχέδια ή προσωρινά κτίρια. Έτσι, φαίνεται από την άποψη αυτή, ότι δεν έχουμε κανένα λόγο να βιαστούμε με την κατασκευή ενός σεβαστού σχολείου.

14. Ελευθερία και υπευθυνότητα

Τις πύλες του Πειραματικού σχολείου Pestallozi περνάνε συχνά πολλοί επισκέπτες, γονείς που ψάχνουν ένα κατάλληλο σχολείο για τα παιδιά τους, οι γονείς του Pesta στη καθημερινότητα του πρωινού τους, που πολλές φορές την περνάνε μαζί μας ή που προσκαλούν συγγενείς και φίλους τους να τους ξεναγήσουν στο σχολείο, «περίεργοι» εκπαιδευτικοί από άλλα σχολεία, καθηγητές αλλά και σπουδαστές από τα πανεπιστήμια του Κίτο και ακόμα και κάποιοι επισκέπτες από άλλες χώρες. Αγγίζουν κάτι εδώ, κάτι εκεί, θαυμάζουν την ποικιλία των υλικών, και ίσως δε θα μπορέσουν να αντισταθούν να ξεκινήσουν να πειραματίζονται με τον εαυτό τους ή να ξεκινήσουν ένα παιχνίδι. Μπορεί να κουνούν το κεφάλι τους με δυσπιστία στην ιδέα πως μπορούν να υπολογίσουν τη τετραγωνική ρίζα χρησιμοποιώντας μια χούφτα από χρωματιστά βύσματα (ένα ομολογουμένως αγαπημένο χόμπι ενός από τα παιδιά μας είναι να επιδεικνύει στους δύσπιστους αυτούς επισκέπτες την εξαγωγή τετραγωνικών ριζών από πενταψήφια στοιχεία). Έπειτα θυμούνται την τάξη των παιδικών τους χρόνων και αναφωνούν «πώς αλλάζουν οι καιροί!», «πώς μια σχολική αίθουσα μπορεί να

μοιάζει με ατελιέ ή συνεργείο». Αν έχουν σπουδάσει ψυχολογία επαινούν για το περιεχόμενο του υλικού που προάγει την ανάπτυξη της νοημοσύνης, γεγονός για το οποίο υπάρχουν τεκμηριωμένα στοιχεία. Ωστόσο είναι σπάνιος ένας ενήλικας που δεν καταχωρεί τις αμφιβολίες και τους φόβους του, με τη μία ή την άλλη μορφή, σε σχέση με την ελευθερία των παιδιών. Όταν ακούμε τη λέξη ελευθερία σε σχέση με το σχολείο, η φαντασία μας παράγει αμέσως τρομακτικές εικόνες: παιδιά που στο άκουσμα του κουδουνιού, ξεχύνονται από τις ανοιχτές πόρτες και αποτελούν κίνδυνο στους διαδρόμους και στις σκάλες του σχολείου σπρώχνοντας και πιέζοντας, παιδιά που χτυπούν το ένα το άλλο και δίνουν αυθάδεις απαντήσεις στους εκπαιδευτικούς, σπάνε τα παράθυρα και καταστρέφουν την ιδιοκτησία του σχολείου, μουντζουρώνουν τα βιβλία με ανεξίτηλο μελάνι, κόβουν τα φτερά από άτυχες μύγες και δεν επιτρέπουν να τους κόψουν τα μαλλιά.

Άλλοι έχουν μια ηπιότερη μορφή αυτού του φόβου της ελευθερίας: Δεν θα συνηθίσουν τα παιδιά να κάνουν μόνο ό,τι τους αρέσει και θα αποφεύγουν τις δυσκολίες κάθε είδους; Πώς υποτίθεται ότι θα λάβουν μια ισορροπημένη εκπαίδευση; Αντιμέτωποι με τις ανάγκες της ζωής, θα υποφέρουν ένα σοκ που αναδεικνύει όλα τα πλεονεκτήματα του υπάρχουσας εκπαίδευσης. Μια δασκάλα από ένα καλό παλιό παραδοσιακό σχολείο εξέφρασε την ανησυχία της με τα παρακάτω λόγια: «Δεν μπορείς να διδάξεις πίνακες πολλαπλασιασμού, αν δεν είναι ήσυχο στην τάξη!

Πεποιθήσεις, που στην πραγματικότητα επηρεάζονται από τον τρόπο που λειτουργεί ο εγκέφαλός μας. Στο βιβλίο του *Ο Μηχανισμός του Νοου*, ο Edward de Bono περιγράφει με έναν εκπληκτικό τρόπο πόσο εξαρτημένοι είμαστε, όταν αναλύουμε κάτι, από τον μηχανισμό του μυαλού μας, που προτιμά ακραίες αντιθέσεις, προκειμένου να καταλήξουμε σε μια απόφαση, το συντομότερο δυνατό, μέσω της επίδραση αυτών των αντιθέσεων. Όπως ο ίδιος ισχυρίζεται, μια τέτοια γρήγορη απόφαση έχει μεγάλο πλεονέκτημα όταν πρόκειται για αυτοσυντήρηση. Διάφορες οπτικές γωνίες, αποχρώσεις του γκρι και εξαιρετικές λεπτομέρειες θυσιάζονται για χάρη για χάρη μιας ναι ή όχι απόφασης. Ωστόσο, για να έρθουμε σε μια βαθύτερη κατανόηση, είναι απαραίτητο να μειώσουμε αυτή τη στάση ή τη θέση της αυτοάμυνας, για να χαλαρώσουμε και να πάρουμε το χρόνο μας, προκειμένου να δούμε κάτι από διάφορες οπτικές γωνίες ή απόψεις, να «πάρουμε μια αίσθηση» για το ζήτημα και για να χρησιμοποιήσουμε τις μαγικές λέξεις του De Bono που γράφει στο *Ρο*: Πέρα από το Ναι και Όχι. Με αυτή τη λέξη μπορούμε - όπως ο ίδιος συμβουλεύει να ξεκινήσουμε μια διαδικασία που καθιστά δυνατή την εύρεση απροσδόκητων και καινοτόμων

λύσεων. Αυτό σημαίνει κάτι σαν «άφησε το να πάει», «οι λύσεις που χρειάζεστε είναι εκπληκτικές και δεν προκύπτουν από την κατεύθυνση που έχετε σκεφτεί μέχρι τώρα».

Αν εφαρμόσουμε αυτή την αρχή, στο πρόβλημα της ελευθερίας στα σχολεία, το πρώτο πράγμα που παρατηρούμε είναι ότι μπορεί να υπάρξει κάτι περισσότερο από δύο άκρως αντίθετους τρόπους προσέγγισης του ζητήματος της πειθαρχίας. Ίσως έχουμε συνηθίσει τη χρήση των όρων αυταρχικά και αντιαυταρχικά μέχρι τώρα. Αρχή σημαίνει ότι πιστεύουμε στη τάξη και τη πειθαρχία στο σχολείο και χρησιμοποιούμε εξουσία για να το επιτύχουμε. Θέλουμε να δούμε αποτελέσματα και θεωρούμε ότι ένας ενήλικας μπορεί να καθορίσει καλύτερα το «τι, πώς και πόσο πολύ» δουλειά πρέπει να γίνει και τα αποτελέσματα μπορούν να υπάρξουν μέσω της πίεσης που είναι απαραίτητη.

Το κύριο βάρος αυτού του επιχειρήματος στηρίζεται στις απαιτήσεις του περιβάλλοντος και στην επικρατούσα κοινωνική δομή που την επιβάλουμε στο άτομο χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι εσωτερικές πραγματικότητες.

Μια αντίαυταρχική εκπαίδευση μπορεί να προτιμάται αν η παραπάνω πίεση και πρακτικές μας προκαλούν προβληματισμούς και θέλουμε να δώσουμε, βάσει των πιστεύω μας, στο άτομο όσο περισσότερα δικαιώματα γίνεται, ακόμα και αν η άσκηση αυτών οδηγήσει το άτομο σε διάφορα άγχη στο περιβάλλον του.

Στην πραγματική ζωή, όμως, υπάρχουν αμέτρητες περιπτώσεις στις οποίες ούτε η αυταρχική ούτε η αντίαυταρχική αρχή έχουν νόημα. Στην πραγματικότητα, όλες οι μορφές ζωής θα είχαν από καιρό εξαφανιστεί από τον πλανήτη μας αν δεν επιβίωναν συνεχώς από ένα φυσικό νόμο όπου, πάντα και σε όλες τις καταστάσεις, τείνει προς μια εξισορρόπηση μεταξύ της εξωτερικής και εσωτερικής πλευράς, του υψηλού και του χαμηλού, του βαρύ και του ελαφρύ μάλιστα, εξισορροπεί τα πάντα που τείνουν πάρα πολύ προς μία πλευρά χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η αντίθετη.

Ας πάρουμε ως παράδειγμα μας για την παραπάνω συνθήκη μια κατάσταση στην οποία μια ομάδα ενηλίκων νοικιάζει ένα σπίτι διακοπών. Κάθε ένας τους επιθυμεί να χαλαρώσει και να έχει όμορφες στιγμές. Κανένας από αυτούς δεν θέλει περαιτέρω ευθύνες και να λέει στους άλλους τι να κάνουν. Όλοι ελπίζουν για αρμονικές και απολαυστικές διακοπές. Είναι εύκολο να δει κανείς πώς, ακόμη και σε μια τέτοια φαινομενικά μη καθοδηγούμενη κατάσταση, προφορικοί ή σιωπηλοί κανόνες θα επηρεάσουν αυτή την περίοδο της συμβίωσης, καθώς και τις ενέργειες του κάθε ατόμου από την πρώτη στιγμή. Το πώς θα διανεμηθούν τα κομμάτια της ευθύνης και οι ρόλοι, οπότε και εδώ ακόμα υπάρχουν μορφές ελευθερίας που είναι περιορισμένες. Ακόμα και όταν δεν υπάρχει ένα άτομο που

να αισθάνεται τον εαυτό του να είναι η αρχή και κανείς δεν θα ανεχτεί αυταρχική συμπεριφορά εκ μέρους του άλλου, την ηγεσία την έχει αναλάβει η αποδοχή, προς το παρόν. Ας πούμε ότι ένας από τους παραθεριστές γνωρίζει την τοποθεσία ήδη από προηγούμενες επισκέψεις. Οι άλλοι θα πάρουν τις συμβουλές του: ποια είναι τα καλύτερα εστιατόρια ή τα καλύτερα μονοπάτια για πεζοπορία. Εάν ένα άτομο είναι ένας έμπειρος ναυτικός, οι υπόλοιποι θα είναι πρόθυμοι να λάβουν οδηγίες ή να πάνε για ιστιοπλοΐα ως επιβάτες. Ένας άλλος μπορεί να αγαπά τις ριψοκίνδυνες περιπέτειες. Άλλοι με παρόμοιες τάσεις αλλά λιγότερη πρωτοβουλία θα ακολουθήσουν το παράδειγμα του ατόμου αυτού. Μερικές φορές ένα άλλο μέλος της ομάδας θα διακοπεί στη μέση από ένα αγαπημένο χόμπι, από ένα άλλο μέλος; Θα πρέπει να υπάρχει μια έκτακτη ανάγκη κάποιου είδους, οπότε όλοι θα ξεχάσουν λοιπόν στιγμιαία την ευχαρίστηση τους και θα είναι έτοιμοι να κάνουν θυσίες.

Τέτοιου είδους «λειτουργική» πειθαρχία εφαρμόζεται συνειδητά ή ασυνείδητα σε όλες τις καταστάσεις της ζωής, όπου - και όταν - μια φυσική μορφή ζωής δεν τα χει παρατήρει λόγω μιας τεχνητής μορφής. Σε συνεχώς μεταβαλλόμενες διαβαθμίσεις, αποχρώσεις και μορφές, αυτή είναι και η πειθαρχία του σχολείου μας.

Ας δούμε ένα παράδειγμα από την καθημερινότητα που πολύ καλά περιγράφει αυτή τη μορφή λειτουργικής πειθαρχίας. Δύο ξυλουργοί στο εργαστήριο του σχολείου σφυροκοπούν ένα κομμάτι ξύλου. Έχουν απορροφηθεί πλήρως στο έργο τους και έχουν ξεχάσει τα πάντα και τους πάντες γύρω τους. Όμως αρκετά άλλα παιδιά έχουν προβλήματα να ακούσουν το ένα το άλλο, η επικοινωνία τους διαταράσσεται και έτσι φωνάζουν στους ξυλουργούς. «Ει παιδιά, κάνετε πολύ φασαρία, ούτε τους εαυτούς, μας δεν ακούμε». Οι δυο ξυλουργοί τότε πήραν την εργασία τους και βγήκαν ζητώντας συγγνώμη έξω.

Φεστιβάλ Ντοκιμαντέρ

- 6/11** **"Η συνέλευση των ποντικών"**
ντοκουμέντα από παιδικές συνελεύσεις
αυτοοργανωμένη παραγωγή, 30´
- 20/11** **"Ο ανθός της ελληνικής νεολαίας"**
σταθμοί στους μαθητικούς αγώνες
αυτοοργανωμένη παραγωγή, 25´
- 4/12** **"Waiting for superman"**
κριτική των αμερικάνικων σχολείων
μέσα από την αναρχική φιλοσοφία
D. Guggenheim, 102´
- 18/12** **"Το μοντέρνο σχολείο του Ferrer"**
αυτοοργανωμένη παραγωγή, 15´
"Σχολείοff"
αυτοοργανωμένη παραγωγή-Απατρικς, 45´
- 15/1** **"Η θυσία του Κόρτσακ"**
ολοκαύτωμα και εκπαίδευση
A. Wajda, 115´
- 29/1** **"Κενά στην ιστορία της παιδείας"**
γυναίκες παιδαγωγοί
αυτοοργανωμένη παραγωγή, 20´
- 12/2** **"Just a beginning"**
φιλοσοφία με τα παιδιά
I. Baugier, J.P. Pozzi, 98´
- 26/2** **"Changed my life, Paul Goodman"**
κριτική της κατεστημένης παιδείας
J. Lee, 90´
- 18/3** **"Pesta. Ένα εναλλακτικό σχολείο"**
κέντρα παιδικής αυτονομίας στο Εκουαδόρ
R. Riess, L. Wild, 70´
- 1/4** **"Η ζωή και το έργο του Φρενέ"**
αυτοοργανωμένη παραγωγή, 30´

Παρασκευές στις 8μμ στο Μικρό Δέντρο

μετάβαση: λεωφ. 37, στάση Τέρμα <http://alliotikosxoleio.espivblogs.net/>